„mert van elég kő itt a Golgotán”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
XXIV. ÉVFOLYAM 2013. 6. (620.) SZÁM — MÁRCIUS 25.

ára 2 lej

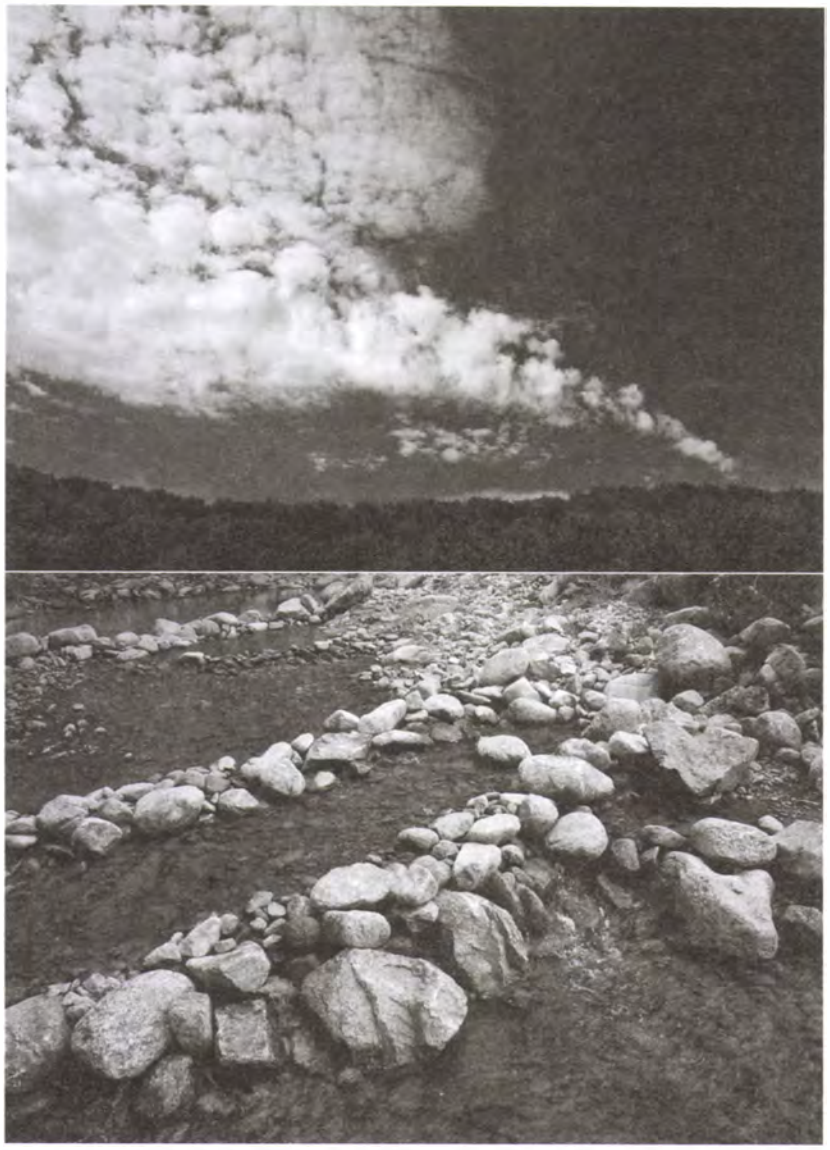

Lapszámunk 1., 4., 6., és 13. oldalán Feleki István fotói a Quadro Galéria kiállítási anyagából

- **Selyem Zsuzsa íróval, irodalomtörténésszel beszélget Kiss Ernő Csongor**
- **Lászlóffy Csaba versei**
- **Tristan Ranx: A világ ötödik évszaka**
- **Vallasek Júlia: Angolkeringő 5. Pi élete**
- **Kovács Bea: Ez tényleg szerelem (?)**
- **A NAGY KILOMETRIK**

MARKÓ BÉLA

Megoldás

A legnehezebb volt a szegeket kihúzni,
és kétségkívül ehhez kellett a legnagyobb lelemény,
nemhiába gondol elégtétellel vissza,
ahogy ezt a látszólag jelentéktelen
feladatot végül is megoldotta,
és persze nem azért, mert sikerült
megmenteni a kiváló minőségű,
szinte ujjvastagságú szegeket,
hogy egyik sem görbült el,
amikor a kemény tölgyfából kifeszítette,
hanem mert már-már lehetetlennek
tűnt az elején, hogy a lassan
megmerevedő tenyereket vagy csuklókat,
illetve az erősen kidudorodó lábfejeket
a durva fogóval meg ne roncsolja,
márpedig a hozzátartozók érzékenységét
nem akarta megbántani,
és nem is tudta volna elfogadni
az ilyesmit ő sem, aki ugyanezeket a szegeket
még az élő húsba beverte,
hiszen a tetem most már sérthetetlen,
viszont alátámasztás nélkül sehogy sem volt képes
kirángatni, próbálta minden oldalról,
az összezárt combokat óvatosan széthúzta,
és az ágyék alatt nekivetette a lábát
a durva gerendának, ami fölösleges
ügyetlenkedésnek bizonyult,
szégyellte is utólag, de nem használhatta
a testet támasztéknak semmiképpen,
míg végül jobb ötlete támadt,
és ezt viszont azóta is szinte büszkén emlegeti,
hogy abban a zűrzavarban
eszébe jutott a csuklónál és a lábfejnél is
vaskosabb tárgyat keresni,
mert van elég kő itt a Golgotán,
és úgy dúcolta alá a fogó nyelét,
hogy a halottat meg ne sebezze,
s azután már viszonylag könnyen kilazította,
majd gondosan megtörülgette a szegeket,
miközben társai ölbe vették
és arrébb vitték a szerencsétlent.

OLVASÓINK FIGYELMÉBE!

Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között.
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKONT.

Beszélgetés Selyem Zsuzsa íróval, irodalomtörténésszel

A káoszszerkezet és a prezi

– A Berlini töredéknő *című novellád elejéről és végéről idéznék pár sort: „Egyes szám harmadik személyben ír, ettől biztonságban érzi magát, azt reméli, nem hal meg olyan hamar. Azt írja, amit olvas, helyszíneket, embereket, elképzelt helyzeteket. Ami eszébe jut, amit eszébe enged. […] ameddig a történetek szórakoztatnak bennünket, a pokol kapui sem vesznek erőt rajtunk. Most te jössz, Matern! Mesélj, ha még kedves az életed." Hogyan lesz a töredékesség az írás maximuma, miközben úgy tűnik, hogy a nullpontja, egy másik ambíciója az, hogy „mesélj, ha még kedves az életed"?*

– A töredékben annak a lehetőségét látom, hogy a történet ne uralja le az olvasót. Ne kényszerítsen egy adott, mozdíthatatlan szerepbe, amely ha pillanatnyilag vonzónak, kellemesnek, tiszteletre méltónak tűnik is, idővel megköt, rögzít, s úgy érzem, már nem is élek. Általánosabban gondolkodván a kérdésedről, számomra a művészet abban különbözik a fogyasztói társadalom legfontosabb műfajától, a reklámtól, hogy míg ez a minimum tíz percenként szívünkhöz szóló cucc (otthonunkban, ha bekapcsoljuk, s a nyilvános tereken mindenképpen) először belehelyez egy adott társadalmi osztályba, egy csoportba, és utána előírja, mit csináljak, addig (és azon túl) a művészet kiszabadít azokból a társadalmi korlátokból, amelyekben geográfiai tényezőimtől, etnikai identitásomtól, nememtől, életkoromtól, neveltetésemtől, tudásomtól függően vagyok. Nemem, életkorom, satöbbim nem én vagyok, ezek csak énem töredékei. Bármilyen nagy történet, amelyik az embernek pusztán egyik összetevőjéből kerekedik ki, szegregálja személyiségünk többi részét.

– A harmadik részben úgy jelenik meg egy Hamlet*-előadás élménye, hogy a gondolati kerete hirtelen kitágul, és találkozik a valóság egy nagyobb keretével, azzal lesz izomorf. Itt talán az érvényes és hiteles művészet működése mutatkozik meg, vagy annak az élménye. Lehet, hogy az írás éppen úgy válhat művészetté, hogy maga lesz a művészi élmény?*

– Engem az szokott a leginkább inspirálni, hogy egy jó mű tud-e intenzívebb valóságot teremteni, mint a kézenfekvő valóság. A magukra hagyott tárgyak, az olvasatlan üzenetek egyoldalúsága és leegyszerűsítettsége az embert passzivitásba kényszerítik. Amit közel sem moralizálóan jegyzek meg, nem érzem magam abban a helyzetben, hogy jogot formálhatnék bárkinek az értelmezési fantáziája fölött ítélkezni. Elég sokat küzdök azzal, hogy miként dolgozzam le a privilegizált helyzetemet, ami abból fakad, hogy különféle egyetemeken jó tanároktól tanulhattam, hogy nem kell reggel ötkor fölkelnem és valami lélekölő munkát végeznem, én lennék az utolsó, aki számon kérne bárkit is, hogy miért nem ismeri a guzsalyt vagy a *Hamlet*et. Igen, valahogy így gondolom, ahogyan te is utaltál rá: azt szeretem, ha a szövegben megtörténik a *Hamlet* is, meg én is, meg az olvasó is, mind, a magunk bonyolult világaival.

– Vannak-e az irodalomnak, tágabban a művészeteknek olyan területei, a társadalom egyes jelenségei felé megnyíló potenciái, amelyekről még esetleg keveset beszélünk, még nem tartjuk olyan fontosnak, de ezek olyan lehetőségek, amelyek által a társadalom és a művészet egymást új megvilágításba, minket pedig (akár) egzisztenciálisan új kérdések elé helyeznek?

– Ha jól értem, azt kérdezed, hogy az irodalom leelőzi-e valahol az életet. Ami jogos kérdés, hiszen a matematika folyamatosan olyan dolgokat kutat, amelyeknek az életre vonatkoztathatóságát nem látjuk, mégis, egyszercsak eljön a pillanat, amikor a nem-euklideszi geometria abszolút hasznosnak bizonyul (az űrkutatásban, például). De az irodalom? A művészet? Igen, hiszen a fiktívnek tűnő nem-euklideszi is, utólag kiderült, a valósággal szembesített. Van úgy, hogy annyira fogalmunk sincs, hol élünk, hogy még jól kérdezni sem tudunk. S ha engem kérdezel, igen, velem már megtörtént, hogy az irodalom többet tudott rólam, mint én magamról. Sokszor az adottságokkal sincs erőm szembenézni, nemhogy a lehetőségekkel.

Fotó: Csapody Kinga / Bárkaonline.hu

– Ezeket az adottságokat a szociológia és a pszichológia is vázolja, de sokkal tipizáltabban, mint az irodalom. Miben van az irodalomnak több lehetősége ezekről hiteles képet adni?

– Létre tudja hozni a személyest, ami már nem levezethető. A személyes nem a priváttal függ össze, nem az én identitásom, hanem – és itt látok kapcsolatot a töredékkel mint műfajjal – a személyes az, amivel a világban, a kapcsolataimban, az olvasmányaimban, a nyilvános térben létezem. A legabsztraktabb művészet, a zene is a személyiségemnek olyan részeit tudja megszólítani, amelyek e nélkül bénák maradnának, nem is tudnám, hogy léteznek. Ahogy az agyunknak nem használjuk a 80-90 százalékát, ugyanúgy nem használjuk az idegrendszerünknek, az érzelmi lehetőségeinknek kb. 98 százalékát. Idekerültél ebbe a világba, és mégiscsak jó lenne tudni, hogyan viszonyulj hozzá. Tudni szeretnéd, amit valójában nem tudtál magadról, de az is a te részed. Persze a pszichoanalízis is ki tudja hozni, amit elfojtottál, s ezért is volt olyan komoly a kapcsolat szépirodalom és pszichoanalízis között a 20. század során. A nagy különbség az, hogy míg egy analízisben az ember önmagával akar tisztába jönni, a prózában nem magával, hanem a világgal való viszonyára kérdez rá. Nem önközlésre gondolok itt, életrajzra, memoárra, és nem is exhibicionizmusra – bár az irodalomnak megközelítően pont akkora százaléka exhibicionizmus, amennyit nem használunk jó esetben az agyunkból, rosszabb esetben az érzelmeinkből.

– Amikor az egyetemi program szövegeit kiválasztod, vannak ugye szinguláris érvek egy-egy szöveg mellett, de mi az a közös, ami miatt úgy gondolod, hogy ezekről beszélnünk kell? Egyszerűen mondva,

Selyem Zsuzsa

Író, irodalomtörténész, esszéíró, egyetemi oktató. 1967. május 15-én született Marosvásárhelyen. 1985–1989 között a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem matematika karán tanult. 1991–1996 között ugyanitt bölcsészhallgató volt, magyar–angol szakot végzett. 2003-ban az ELTE BTK esztétika szakán doktorált, Balassa Péter irányításával. 1993 óta jelennek meg esszéi, tanulmányai, novellái, publicisztikái. 1994–1997 között a *Korunk* irodalmi szerkesztője volt. Jelenleg a BBTE Magyar Irodalomtudományi Intézetének docense. 2000-től 2002-ig az *Lk.k.t.* folyóirat felelős szerkesztője. 2005-ben az Akademie Schloss Solitude ösztöndíjasa.

mi az, amit meg kell osztania egy műnek, vagy jó, ha megosztja?

– Ha most a huszadik század második felének irodalomtörténetét nézzük, akkor az egyik szempont a kor összefüggéseinek fölismerése, s hogy egy adott szöveg vagy életmű képes-e olyasmit megmutatni, amit egy bármilyen tájékozott szociológiai tanulmány nem (ezzel kiesik az irodalmi ipar több mint fele, mindazok, akik megrendelésre vagy tetszeni vágyásból szorgoskodtak). Vagy az is fontos, hogy a szöveg ne illusztrációja legyen egy elméleti megfontolásnak, hanem legyen meg a maga autonóm bonyolultsága. És, ha lehet, ne vegye el az életkedvünket. Azt viszont hozzátenném, közel sem a felelősség hárításának a szándékával, hanem mélységes meggyőződésből: nem az a jámbor szándékom, hogy ezeket a szövegeket valahogy megismertessem, hanem az, hogy eszközöket nyújtsak arra, hogy bármely szöveggel, ami kezetekbe kerül, tudjatok mit kezdeni. Ehhez, hiába, szükség van néhány nagy mű ismeretére, szükség van jó kérdésekre (ha például azt ugyan nem tudom, hogy a magyar posztmodern fordulat évében a kádári Magyarországon elterjed a McDonald's gyorsétkeztetési hálózat, azért legyek képes érzékelni, hogy az adott időszakban honnan beszél egy mű). A látásmódok érzékenysége, kifinomultsága érdekel. Nem a mű maga a lényeges, hiszen mindig vannak újak vagy régiek, amelyeket nem vettünk észre, a fontos az, hogy lásd, mitől van közöd hozzá, mitől van a világhoz köze. Az nem tud érdekes lenni, ha egy mű előírja magának, hogy honnan lehet nézni, ha pompásan illusztrál egy műfajt vagy egy stílust, de ha történetesen nem didaktikai célokkal veszem kezembe, akkor vak és süket és néma. Weöres Sándor. Igen, van része a választásaimban annak is, hogy kitől tanultam. Balassa Pétertől a szigorú érzékenységét, vagy Visky Andrástól azt, hogy ha valami csak elutasítást vált ki bennem, akkor addig kell a világban keresnem a pontokat, ahonnan nézhetem, amíg az a dolog felragyog. Azóta azt is tudom, hogy vannak dolgok, amelyek nem fognak felragyogni, de a huszonéves énemnek ez a bizalom létkérdés volt, hogy semmi baj, csak rendesen kell keresgélnem a pontokat a világban.

– Egyik órán megjegyezted, hogy két dolog van, ami miatt jó érzés számodra magyarnak lenni: Nádas Péter Párhuzamos történetek *című regénye és a* Prezi.com. *Mi a közös bennük?*

– Ha beszélünk erről, előbb mondjuk el, hogy mi is a *Prezi*. Olyan kivetített bemutatási lehetőség, ami egy előadás egész szerkezetét egyetlen felületen, egyszerre is meg tudja mutatni. A lépések meg nincsenek egyforma keretekbe kényszerítve, méreteiben, formáiban, színeiben hihetetlen változatosságra képes. És az egyik legizgalmasabb jelenség benne a *zoomolás*, közel hozván valamit, új dolgok jelennek meg, eltávolítva meg szintén. Nádas Péter azt állítja a könyvéről, hogy káoszszerkezetű. Általában nem érdemes a szerzők kijelentését, senkinek a kijelentését hatra-vakra elhinni, de megvizsgálván a dolgot, úgy találtam, a *Párhuzamos történetek* valóban káoszszerkezetű. Vagy Prezi-szerkezetű.

– Egyszer kérdezted, hogy mi az a folyamat Nádasnál, amiben az érzékelés, a figyelem, a világ és saját magam ezen keresztül történő receptálása történik. Szubjektiválás. Amire a Prezi *a korábbi műveletekhez képest lehetőséget ad, az pont a személyes megnyilvánulása. Erre a felületre a saját gondolathálódat viheted fel a maga bonyolultságában, a maga hangsúlyaival, s ezzel a közlendőd rögtön személyessé, alanyivá válik. A szigorú linearitás, amit más alkalmazás megkövetel, erre egyáltalán nem tud lehetőséget adni.*

– Igen, a preziben a szerkezet szintén nincs alávetve a zsarnokoskodó időrendnek. Az *Emlékiratok könyvéről* (legyen a *Power Point* megfelelője) mondja azt Nádas, hogy mivel diktatúrában írta, nem érezte magát feljogosítva arra, hogy az egyetlen pozitív történelmi pillanatról, az '56-os forradalomról úgy írjon, ahogy az számára valójában megmutatkozott, s amiről azóta történészi munkák is beszélnek. Az '56-os forradalom bonyolultsága először egy soha nem tapasztalt közösség formálódása, amit követ az elszabadult vadság, a Köztársaság téri események. Ezt nem merte megmutatni, kíméletből. A *Párhuzamos* már felnőtt embereknek szól, akik nem szorulnak kíméletre: olyan struktúra, amiben benne van a brutalitás is, de egy olyan kombinációs lehetőséget enged meg – ezt nevezi a káosz struktúrájának –, amelyben úgy fordulnak át a mondatok, hogy anélkül mutatja meg az őrületet, hogy az eluralná a regényt. A káoszszerkezet vagy a prezi, mivel nem lineáris, nem is ér véget. Lehet, ez az egyetlen garanciánk arra, hogy ne faljon fel mindent a sötétség.

– Alain Badiou azt mondja A században, *hogy a bátorság annyit tesz, mint elfogadni a brutalitás valóságát, „benne élni az időben úgy, hogy példátlan módon mégsem élünk benne". Ide kapcsolható, ahogy a 20. századdal való viszonyát jellemzi: „Ez a gyermekkor kettős viszonya: onnan jövünk, de már nem tartozunk oda." Itt egyszerre van jelen a ragaszkodás és az eltartás. Az* Erdei politika *egyik esszéjében azt írod, hogy „kortársnak lenni nem a korunkkal járó adottság, hanem kőkemény munka." Te hogyan dolgozol azon, hogy kortárs legyél vagy maradj? Kell-e ehhez ilyenfajta bátorság?*

– A kor jelenségeit érzékelni nem könnyű, sohasem volt az. Mennyivel kellemesebb a dicső múlton merengeni. Ami, mellesleg, szintén örök korjelenség. Vagy átvásárolgatni az életet. Az sem könnyű, sok vacak, lélekölő munka előzi meg. De legalább van a végén jutalom. Figyelni és részt venni nemhogy jutalommal nem kecsegtet, hanem valamiféle csöndes tiltás övezi: a jelenlegi iskolai rendszer, egyenes folytatásaként a diktatúrabelinek, arra szocializál, hogy másokat félrelökve próbáld kibekkelni a saját életed, próbáld valahogy megúszni, ne is akarj boldog lenni, légy folyamatos megfelelési stresszben, légy meghasonulva az elvárások sokaságától. Percnyi időd ne legyen arra, hogy saját, személyes válaszodat kigondoljad. Hogy tekintettel légy másokra.

– Ebben van tétje a részvételnek? Közéleti, civil ügyekben elmondod a reflexióid, a kritikád, de az egyéni mellett érvényesen ott van a közösségben megnyilvánulás. Segíthet abban, hogy ne kerülj tévútra? Tévút lehet, mondjuk, a cinizmus.

– Kicsit távolabbról mondanám: ha csak a brutalitást látom a világból, és teljes joggal látom, akkor az cinizmushoz vezet, mert reálisan semmi esélyem változtatni bizonyos helyzeteken. A fikció, érintettük a kérdést, csak privát örömöket ad. A kettő közötti mozgás, a képzelőerő, hogy ne csak azt lássam, amit mutatnak nekem, de ne is lovagoljak el saját fantáziámon Perzsiába, váratlan változásokat tud okozni a világ brutális szerkezetén.

– Novemberben részt vettél a Haza – Heimat – Home Őszi Nemzetközi Irodalmi Fesztiválon, ahol a haza 21. századi fogalmáról hangzottak el hol súlyosabb, hol nem annyira súlyos mondatok. Te milyen, számodra fontos gondolatot mondtál el a hazáról?

– Azt mondtam el, ami igaz is, hogy eddigi életemben még nem voltam olyan adottságok között, hogy ne idegenként érezzem magam. Dubravka Ugrešić horvát író beszélt arról, hogy a haza az ideológiailag legterheltebb fogalmak egyike. Ezt tapasztaltam én is, hogy a haza, mint több, egymáshoz közel lakó ember közös valósága és képzete, igencsak kényszerítő és kirekesztő tud lenni. Mert néhány arra felkent ember mondja meg, hogy mi a közös, nem mi dolgozunk rajta nap mint nap. Sokunknak elmegy a kedve attól, hogy közösségben gondolkodjunk, amikor azt kell látnunk, hogy a nyers hatalmi szó próbál a maga szellemtelen és nevetségesen tetszeni vágyó módján bennünket leírni. Adódik erre a válasz, hogy az a hazám, ahol éppen vagyok, de ma már fantáziátlannak, rövidlátónak találom ezt a kézenfekvő neoliberális álláspontot. A moralizálás még elkeserítőbb. Nem szolgálom a hazámat, mert nem vagyok szolga, de teljes személyiségemmel részt veszek abban, hogy hazámnak jobb legyen. Az például szerintem egy hazafias cselekedet, hogy havonta elmegyek biciklis felvonulásra.

KISS ERNŐ CSONGOR

LÁSZLÓFFY CSABA

Csak kábulat?

Társversek Ilia Mihálynak

A történetek utóhatása csak

Puhább? Szögletesebb a demokrácia
útja?
Tudja
valaki (ördög tudja! – J.A. vagy Garcia
Lorca igazsága nem volt simulékony soha).

Valami hűvös, fémes, ha nem is épp égve
fénylő; bár, hogyha a durva szögletek éle
elért
s beléd-
hasít! (Rá se ránts a ki- s elfolyatott vérre.)

Mindegy, hogy ökörnyálas alázattal hétrét
görnyed
tőled
távolodva, vagy váratlanul ront rád s széttép.
Ki-ki régen felélte már a maga részét.

Kiben maradt még részvét?

Klisék

Fékezhetetlen lárma; főváros vagy vidék?
Csak szlogenek, csak jelszók – kisajtolt ősigék.

Eláraszt erőszakkal – bár csupa semmiség –
az új. (Ki dönti el, hogy megér-e egy misét?)

Nem holmi tatárjárás: csak fárasztó klisék.
Nem üt át semmi rajtuk – színek, vagy egy kis ég!

Fontos férfiak árnykép-sora: mind csak verébpislogás (port kavarni hagyján – ámde zenét,

egekbe szárnyaló szép muzsikát, jegenyék
koronájáig szállót, hall-e valaki még?) –

Tulajok, pénzes pályán célba ért, sok derék
milliomos-svihák: „jól olajozott kerék".

Eluralkodik rajtunk is a nagy szürkeség;
tompán forog az elme. Vég kezdete? – *Elég.*

A romlás patetikája

A köd ha kígyófejeket rejt,
arra gondolunk, hogy kivétel nélkül
mind meghalunk (és nemsokára).

Ez nem vád, csak hát egy sötétlila
borostyán-halomra hullni valahogy túl
fenséges, patetikus – mondjuk, kétszáz
esztendővel a romantika vadhajtásainak
áporodott szagú elnyílása után.

Álomittas

Az emlékek kétértelműsége – ha tetszik:
pour nosztalgia. *Bár ezek így nem a mi szavaink. Elfelejtettük volna talán, ó, hogy mire képes*
az emlékezet? Égő függőlámpa a füstös
tölgyfagerendán: fénysugarak ütik ércesen át a
vékony dongájú, lézengő árnyakat (érzed,
téged vár-e remény még?), aztán mint aki bölcs és
visszafogott: belefúlnak a nyúlós füstgomolyagba.
Lassan s óvatosan, majd mind jobban melegedvén
úgy bele, hátha ma össze tudod még rakni a széthullt,
hűlt darabokra szakadt fúgát vagy elégiamúltat!
Nem hihetetlen látni, ahogy feléled az ihlet?
– már-már szárnyal, rég feledett árny s muslica ízű
képzelgések jönnek a ködből méla sorokban;
jaj, ha kiserken a rémület és a bizarr (koravén) dac
újra a vérbő orcán! És ama, korcsosodásra
felkacagó, sűrű keserűség is (vagy a váteszt
romlás dúlta fajához az undor láncerejével
rántó undor – a látnoki ősbeteg Ady-szemekben).
Furcsa diónagy, duzzadt ingerek, pöfeteg álom;
csorba pohár fogaidhoz koccan. Tévhitek árán
nőjön benned bár bolygóközi (kénköves? álomdús sámáni?) erővel a gyötrelem – no de, lám, megnyugtat: nem csak a közhely élheti túl az időket!

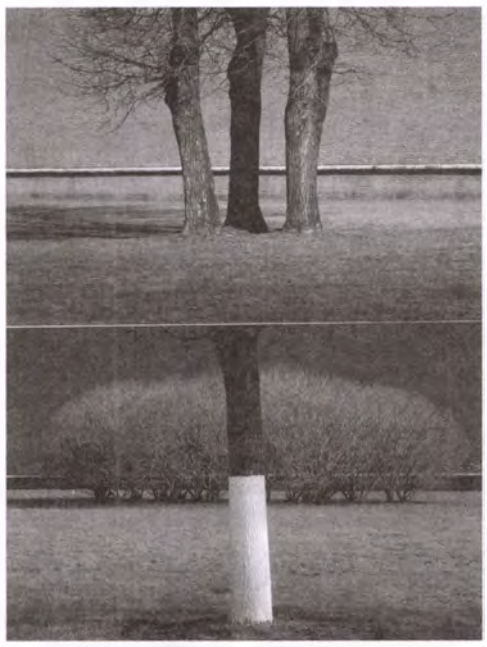

Tévutak

Erkély a nagy semmi fölött.
Pascal kinéz, a haja égnek áll
a rémülettől, hogy örök
az árulás. Hogy a halál
önmagára ismerjen benned végleg:
áldozatul esel a besúgóvá
durvult barát percnyi dühének.

Csak kábulat, vagy kész halál
a rettenet?
Kinézni, néhanap akár:
alvilági roncs és ragály –
a többit csupán képzeled.

Dús növényzet, gyöngyöző buja lét?
Nyüvektől nyüzsgő váladék.

Beteg emberiség, dilis
kedvét vad orgiában tölti,
térdre veti magát: csontra vetkőzve hisz.
E végvonaglás – végzetes ragály –
az emészthetetlen erkölcsi
elvek után, tetszhet akár
a férgeknek is.

Tévutakra terel a torzság.
Irigység fortyogása
és komplexusok vámpírharapása.
(Őserényekkel hivalkodó ország.)

Mit hagyunk magunk mögött? (Seregek Ura!)
A vágtatásban minden elveszett, elégett;
toporzékolva haragszunk a hamura.
Mi végett?

(kóda)

Ösztönünk, mint a harkály, ha serényen kopogna –
ne rakjon fészket többé tudatunkba a dogma.

2012

TRISTAN RANX

A világ ötödik évszaka

(részletek)

Jérôme Datin, fergeteges barátom emlékére, aki 2008. augusztus 6-án Lagosto (Lastovo) szigetén halt meg.

Előszó

Az *Enzo Cellini Füzetek* néven ismert dokumentumot a *Stanbrook* áruszállító teherhajó roncsában fedezték föl, amelyet egy német U-Boot süllyesztett el 1939. november 19-én. Minthogy viaszos vászonba burkolták s vízhatlan ládában tárolták őket, a *Füzetek* jó állapotban élték túl az idő pusztítását. Egy, a későbbi közlés céljából bekötött s jegyzetekkel ellátott mű egyedi példányáról van szó. A Garibaldi zászlóalj 12. nemzetközi brigádjának eme, a spanyol háború összes frontján küzdő parancsnokának emlékiratai az első világháború korában, 1914. december havában kezdődnek, az olasz légionáriusoknak az Argonne övezetében lezajló, iszonyú harcai idején. Enzo Cellini visszaemlékszik a Nagy Háború kitörését megelőző korszakra is a párizsi *Bal Bullier*-től kezdődően egészen a furcsa, Svájcban található, monte veritá-i kolóniáig. Továbbá a *Füzetek* hosszasan kitérnek az 1919-es esztelen, adriai expedícióhoz vezető s államfölforgató tevékenységű, olasz mozgalmakra.

Ez az utópisztikus „rajtaütés", amelyet egy költő, egy maroknyi tévelygő katona s forradalmár rendezett meg, a hivatalos történelem *szürke zónáinak* a része.

Cellini parancsnok szövege tehát egy, a történelmi időn kívülre száműzött korszak álmainak és bolondos szeszélyeinek egyetlen tanúbizonysága. Manifesztum- és apokalipszis-világ ez, amelyet sekélyes korunk meg nem szűnik szétőrölni emlékezetkieséses állkapcsaival. Amiképpen Mina Loy 1920-ban az *Oroszlánállkapcsok* című költeményében megírta, e férfiak emberi nagyvadak voltak, s ha nevetségesekké is váltak néha, ez azért történt, mert e nagy gyermekek olyannak álmodták a világot, olyan agyagnak, amelyet önnön álmaik szerint alakíthatnak. E dokumentum tehát egy olyan zavaros kor pillanatfelvétele, amikor egy négy éves géppuskatűz-, lövészárok-, és sár-kálváriát követően Európa s különösképp Olaszország kábultan eszmélt föl. Enzo Cellini megtalált *Füzet*ei révén e költői ragadozók az antik szaturnália-ünnepekhez illő bohóckodások főszereplőivé válnak a városi dzsungelekben. Amidőn az oroszlánok szétnyitják állkapcsaikat, egy olyan, múltba temetkező világ tetemét próbálják széttépni, amely sehogy sem hajlandó meghalni. Vagyis az oroszlánok egy olyan élőhalott világ (a miénk...) hulláját kísérelik meg szétmarcangolni, amelyet Wilson, Lloyd, Orlando és Clemenceau névre hallgató aggastyánok élettelen vére tart fönn.

1918 őszén, amikor az osztrák-magyar front összeomlott, Olaszország mint szövetséges hatalom, nem hajlandó az adriai partvidéket azoknak a szerbeknek a birtokában látni, akik az egykori osztrák megszállókat váltanák föl e tartományok olasz népessége számára. Ugyanakkor arról is szó van, hogy valójában Olaszország fönn szándékszik tartani a jugoszlávok stratégiai alsóbbrendűségének státusát, s eképp igyekszik meggátolni emezek hajózási és kereskedelmi terjeszkedését. Az adriai kikötők ellenőrzése egyfajta furcsa háború tárgyát képezi a két hadsereg között az 1918. november 4-én létrejövő, villa giusti-i fegyverszünet aláírásáig. Olaszok és szerbek tehát önnön hadállásaikon táboroznak, s kihasználják a földrajzi zónákat odaítélő szöveg kétértelműségét. Egyféle lárvaállapotban lappangó háború ez; a *modus vivendi* berendezkedik a dalmát partok egész hosszúságában az olaszok iránt kedvezőtlen Wilson amerikai elnök parancsoló oltalma alatt megkötött, versailles-i békeszerződés végleges ratifikálására várva. E területi összetűzés keretében az Adria legfontosabb kikötőjét a Népszövetség mandátuma az olasz, francia, angol és amerikai hadsereg felügyeletére bízza. Ám e szép szervezést hamarosan megzavarja a Költő érkezése.

A Költő-katona, akiről a *Füzetek*ben szó esik, egy olyan történelmi szereplő, akit Hakim Bey filozófus sok lelkesedéssel mutatott be *TAZ* című esszéjében: „... dekadens költő, művész, zenész, esztéta, szoknyavadász, az aeronautika nyaktörési úttörője, varázsló, zseni és ripők, ki hősként emelkedik ki az első világháborúból egy, a parancsai alatt lévő kis csapattal: az Arditikkel."

Több mint egy éven keresztül, 1919. szeptemberétől 1920. decemberéig, Carnaro vára (ma horvát város) egy olyan, a Karib-tengeri Teknősbéka-szigethez hasonlatos, tengeri rablószigetté válik Európa szívében, egy olyan kalózkikötővé, amely egyesíteni fogja a futuristákat, az anarchistákat, a forradalmi szindikalistákat, a dadaistákat s nagyszámú bolseviket ugyanúgy, mint a közönséges kalandorokat, mulatozókat, libertinusokat s az eltévedt lelkeket. Szabadon szökellő szavakkal, tőrökkel és gyújtógránátokkal törvén föl a valóság zárjait, az Adria kalózai merészen vágnak neki a világ meghódításának. A Költő palotájában, amely a Dante teret uralja, kell majd elképzelnünk ama „Ellen-Népszövetséget", amely a föld összes elnyomott népét egyesíti, s amely Wilson amerikai elnök s a gyarmatosító Birodalmak arcába dobott, nyilvános sértés vala.

A véget nem érő mulatság, a nevetés, a pajkos kíséreletezőkedv s a „Lángolók bálja" tényszerűsíti e hihetetlen kalandot, melynek keretében a kábítószerek használata, a szexuális szabadság, a naturizmus s az alkotmánnyá emelt utópia nem egyebek, mint olyan szétszórt elemek, amelyek Guido Keller pilóta-poéta elfelejtett figurájában testesülnek meg. Keller jobbkeze volt ama gondviselő arkangyalnak, a Költő-katonának, aki nélkül e kaland sohasem létezhetett volna másutt, mint csupán az írók képzeletében. Guido Keller rejtjeles és lírai tolla nyomán értjük meg eme ünnepi forradalom értelmét : „Amikor a Holocauste (3) megváltó küldetése megjelent, valami másra vártunk. A hamvak látszólagos, fizikai tétlensége alatt izzó parazsak törtek elő nagylelkűen a szívükből, s ... fokozatosan megértették ... hogy az élet harcban születik, s hogy a harmónia nem születhet meg máshol csak az össze nem illő hangok kebelében."

A *világ ezen ötödik évszaka* nem egyéb, mint az a díszharmónia, amely még ma is fölforgatja ama kortárs világ fölépítését, amelyben *jobb híján* élünk. Hogy a „lánghajú" város kalandja véget ért 1920-ban a Vérkarácsony alkalmával, ez a tény semmivel sem kisebbíti az *Olocausta*, a meteor-város időtlen létezését. A kronológia szabályaival ellentétben Enzo Cellini parancsnok életútja csupán ennek végével magyarázható avagy inkább a parancsnok eltűnésével a spanyol Köztársaság tragikus bukása után, 1939-ben. Tudniillik ez az elhallgatás is bizonyos módon egy olyan „élet-szikra" továbbélése, amely a legendás *Stanbrook* kargó roncsában őrződött meg...

[...]

A füzetek 1914 – 1939

„Íme, amit mi, a FIATALOK, a dühöngő Vitus-tánc közben énekelünk. Mert inkább hiszünk a részeg embernek, ki rogyadozó lábszárral táncol förgetegesen, s aztán hirtelen összeesik a tér közepén, mint száz, karosszékben tanácskozó bölcsnek."

A San Vitói bál füzete – 1920. június 15. La Yoga – Európa Szálló (118), Olaszországi Fiume.

1914. december 27.

>>>>> *folytatás a 6. oldalon*

Tristan Ranx: 1966-ban született. Művészettörténeti és filozófiai tanulmányait a párizsi és a salamancai egyetemen folytatta. Több párizsi irodalmi és művészeti folyóirat (*Supérieur Inconnu, Standard Magazine, Bordel, Chronic'art, Technikart*) rovatvezető szerkesztője és munkatársa. Kötetei: *Falkenstein*. Prototipikus regény (2000); *La cinquième saison du monde* (A világ ötödik évszaka), regény (2009). *A világ ötödik évszaka* című regényének Költőjében Gabriele D'Annunzio-ra ismerhet az olvasó.

>>>>> *folytatás az 5. oldalról*

Én! Enzo Cellini, a halott gyermekek kertjében vagyok. Láttam olyan lángnyelveket, amelyek úgy hagyták el a földet, mint egy égő felhő s mint hatalmas szárnyú ragadozómadarak, kik fölszálltak az egek felé, s aztán úgy hulltak alá a vonalainkra, mint ezer fénypont a fekete égben. A *Minenwerfer*ek gyilkos csapatai szoros sorokban csaptak le azokba a sáros lyukakba, amelyekben menedéket találtunk. A tűz! A Pokol minden tüze. A halál szárnyai megérintettek, s nyomukban kén- és rémület-füstöt hagytak. Más torpedók úgy robbantak föl, mit mérges döglegyek rajai az első s a második vonalaink lövészárkaiban. Szörnyű, fütyülő fémvándorlás volt ez. Két megőrült katona rohanni kezdett az ellenséges lövészárkok irányába.

Még mindig emlékszem a háború ködében eltűnő, szürke árnyaikra. Öntudatlan módon ujjaim az Argonne földjét szántották, mert az élők elbújtak, mint a vakondok. És a halottak a lökéshullámtól fölemelkedve a világítórakéták által megvilágított égbe repültek föl. Jákob lajtorjájának legegyszerűbb kifejeződése egyetlen merőleges univerzumra csökkent. A repülő gyalogosok ellipszisei, a kitépett lábszárak, karok és fejek véletlenszerűen zuhantak vissza a mezőkre. Egy szép, fakó arc gurult épp a kezeim közé. Két, nagy, fekete, Olaszhonból érkezett szem ragyogott még ott olyan tűzijátékot vervén vissza, amely majdhogynem örömtelinek tetszett e morbid tükrökben.

A senkiföldje holdibélitáj volt. Az arcomat simogató füvet alabástrom színű porréteg borította. Lövészárkaikon túl, a tűz-özönvizet követően a férfiak kezdtek kimászni a gödrökből. Ők is azon szellemlények fehérségét hordozták, akik kiszakadtak a homályból. Levervén a port az egyenruhájáról, az egyik gyalogos ahhoz a homokvárhoz hasonlított, amelyet épp elmos a dagály. Csupán a katona levegőben titokzatosan fölfüggesztődött feje volt olyan, mint egy kísérteties látomás.

A repedések s robbanások által szétszaggatott földön kúszok. S abban a pillanatban észreveszem takarókba burkolózott, félelemtől remegő két őrszemünket.

– Ki jár ott? – kérdi az egyik férfi, s puskáját seprűként ide-oda forgatja. Semleges hangon adom meg a jelszót: „Célzószemek".

– Lista kapitányról megtudtunk valamit? – kérdem.

A katona közeledett. Hangja megtörtnek s az idegességtől feszültnek tűnt.

– Elment egy órája már, kapitány úr. 4 órától kezdve az egész állást bombázás érte.

– Milyen típusú lövedékek?

– 150-esek, 250-esek, s ezek a rémes *Minenwerfer*ek. A nyugati szektor őrszemei eltemetődtek élve, kapitány úr!

Megkérdem tőle, hogy a *Halott Gyermek* elnevezésű tanyát érte-e találat?

– Nem, megkímélték, kapitány úr.

*

Átjutok az első szögesdrótháló-rendszeren. Szerves hulladékokkal megtelt patak csörgedezik alant. A földet ötven kilónál nehezebb gránátok szántották föl. Az egyik bokor körül egyfajta lapály képződött. Dögszag szorítja össze a torkom. Szétterülő formát veszek észre a vízben, egy lovat, amelyet egy rózsaszín membránnak tűnő bőrrel takartak le. A nyüvek által kiürített négylábú olyan könnyűnek tetszett, mint egy fölfújható léggömb. De a ló nem volt egyedül. Egy egész lovascsapat kaszálódott le önnön lendületében. A holt lovaknak megvoltak a lovasaik, avagy, ami emezekből megmaradt a kengyelekbe akadva. A csípőtől elszaggatott testek a nyergekben ültek, mint a lovasbemutatón. A kezek és az alkarok még tartották a gyeplőt. E lenyűgöző szoborcsoporthoz közeledvén, nem állhattam ellent annak, hogy egy félig földbefúródott lábszárat meg ne érintsek. A hús bemélyed az ujjam nyomása alatt egy csiga zselatinos puhaságával.

*

A garibaldiánus 4. Légió idegen gyalogezredének a kapitánya vagyok Giuseppe „Peppino" Garibaldi ezredes parancsnoksága alatt. Ez az egység főként olyan olasz önkéntesekből állt, akik Franciaországért akartak küzdeni. 1914. novemberében kezdtünk harcolni a Kronprinz hadserege ellen az Argonne szurdokjaiban. Szeptember közepétől kezdődően csapataink egy, a modern háború mindmegannyi eszközével fölfegyverzett ellenséggel találták szemben magukat a fronton, akik olyan erőteljes tüzérséggel rendelkeztek, hogy a mi hadfölszerelésünk nem vehette föl velük a versenyt. Néhány rögtönzött, szerencsétlen gránáton és magunk gyártotta „majomhúson" kívül nem voltak gránátjaink. Tüzérségünk kevés számú lövészárokmozsárból és néhány olyan 150-es mozsárágyúból állt, amelyek még Lajos Fülöp idejéből származtak, s amelyeket a Dijon mellőli régi erődökből szereztünk. Számos *taupias*-t is gyártottunk, kezdetleges, hordozható mozsárágyúkat, amelyeket a 77-es német lövedékekből készítettünk, s amelyekre egy gyújtólyukat fúrtunk, hogy tüzelhessen. A *veréb* egy nagy nyílpuska volt, amelyet a gránátok nyolcvan méterre való elvetésére kellett volna használnunk, de nem voltak csak köveink s a srapnelek nagyobb darabjai. Ilyen, a középkori háborúhoz méltó körülmények között ütköztünk meg az ellenséggel lövészárkoktól lövészárkokig, s ezek megszerzéséért néha fejszével, metszőbicskával és késsel harcoltunk.

*

Lotharingia és Champagne között terülvén el, az Argonne hegycsoport hatalmas, fenséges tölgyfaerdőkkel néhol olyannyira sűrűn borított, hogy majdnem áthatolhatatlan. Hatvan kilométernyi hosszával és tizenkét kilométeres szélességével az erdő egy szabálytalan, tavakkal tűzdelt fennsíkon terült el, amelyet mély szurdokok szakítottak meg. A Biesme völgye az erdőt délről észak fele hozzávetőlegesen kettőbe szeli, de ettől a bemélyedéstől jobbra és balra annyira meredek, csúszós lejtőjű szakadékok nyílnak, hogy cikkcakkosan elkerülendő terepakadályokat képeznek a lövészárkok számára. A csúcsokról források törnek elő, s a vastag és szürke, *glaise*-nek nevezett anyaggal összekeverődött víz a legkisebb üreget is sárkúttá, a legkisebb mélyedést pedig egyenesen mocsárrá változtatja. A lövészárkokat többnyire elönti a víz, amit minduntalan vödörrel kell kimerni. A szálfák alatt még a legapróbb ösvény is ragadós, mézhez hasonló sárból lévő kerékvágássá válik. Avégett, hogy az erdei csapások ne váljanak használhatatlanokká, rönkfa-réteggel kellett őket „leparkettezni". Ezentúl meg kell közelítsem néhány tucat méterrel az ellenséges lövészárkokat. Vissza kell térjek a tegnap esti, elvetélt támadásunk színhelyére.

*

Épp Karácsony estéjén állítottak frontvonalba, és 1914. december 26.-án támadtunk a bolante-i erdőben *„Viva l'Italia!"*, *„Vive la France!"*, *„Éljen Garibaldi!"* kiáltások közepette. Harminc perccel a sorsdöntő óra előtt, a tisztek összegyűjtötték az embereket, hogy néhány szót intézzenek hozzájuk. Buzdították őket, hogy törjenek az ellenségre, s hogy áldozzák föl életüket Franciaország és Olaszország jövőjéért. Miután a családjuknak írt búcsúleveleket megírták, a légionáriusok kigombolták szürke-zöld zubbonyukat, hogy láthatóvá váljon ama legendás vörös ing, amely Garibaldi hősies gesztusát kísérte végig a világ minden csatamezőjén.

Fölharsan a rohamot jelző trombita, miközben Peppino Garibaldi lovaglópálcájával mutatta az utat. A jelzőrakétát föllőtték, és a 3. pótzászlóalj, amelyben szolgáltam, megkezdte az előrenyomulást revolverrel a kézben Constant és Bruno

>>>>>>>>>>

>>>>>>>>>>>>

Garibaldi vezérletével. Az első füttyjelre már földerített terepen vágtunk keresztül a francia lövészárok előtt „Szuronyt a csőre!" fölkiáltással. A kis támadócsapatok tornalépésben haladtak előre. A fegyvertelen utászegységeket golyóálló pajzsok védték, s egyesek hatalmas bádogollókkal fegyverkeztek föl, hogy a még érintetlen drótokat elvághassák, míg mások csákányokat hordoztak, hogy a német lövészárkok védelmén dolgozhassanak, ha majd az elesik.

A német géppuskák köpködni és kaszálni kezdtek. Az emberek vagy azonnal meghaltak, vagy a sorozatok által megsebesítve rogytak össze. Megpillantom az árkászcsoportot vezető hadnagyot: halálos találat éri a fejét. Minden zsigerüket megmozgató, önfeláldozó cselekedetet hajtva végre, az utászok elvágják a drótokat, s elesnek egyenként azért, hogy támadási folyosót nyithassanak számunkra. Bruno mögött vagyok, aki a 6. századot vezeti. A robbanások közepette szétszórt rendben haladunk előre. A mindent elpusztító ágyútűzben az emberek a földre vetik magukat, s körmükkel földkupacokat kaparnak össze a fejük elé nem is abból a meggondolásból, hogy valami nevetséges védelmet emeljenek maguknak, hanem inkább azért, hogy láthatatlanokká váljanak a homokzsákjaik pajzsa mögött kényelmes biztonságban lévő német mesterlövészek és megfigyelők számára. Látom, Bruno hirtelen meginog, és összeesik, s az egyik kezével fogja a karját. Megsebesült. A sebet bekötik, s Bruno ötvenegynéhány fővel újraindítja a rohamot.

A németeknek volt annyi idejük, hogy pontosítsák a célzást, s következésképp valóságos golyózápor hullt reánk. Két lövedék hatolt át Bruno mellkasán, s a hónalj szintjén távoztak a testből. Bruno egy fa törzsén csúszik le a földre Landini közlegénnyel együtt, aki úgyszintén megsebesült. Bruno szép arcát figyelem s a hátrafésült, fekete haját. Egy rakoncátlan tincs hull a homlokára. Még van annyi ereje, hogy megszólaljon elhaló hangon: „Megsebesültem!" – mormolja. „Menjetek nélkülem, én már nem tudok járni."

Levesszük róla a zubbonyát s a rövid, kis, kék, aranygombos zekéjét, hogy megvizsgáljuk a sebesülését. A vér átitatja a vörös inget s az égszínkék övet. Reménytelen. „Küldök egy csókot apámnak és anyámnak s minden testvéremnek", mondja bátran. Vércsík jelenik meg a száján, szavait már nem lehet hallani, aztán egy végső izomgörcs rázza meg a testet. Hirtelen minden maradék akaratát összeszedve, még csak néhány szót képes kiejteni: „Garibaldi gyermekei..."

BRÉDA FERENC
fordítása

A regényrészletet a párizsi Max Milo kiadó hozzájárulásával közöljük.

SIGMOND ISTVÁN

Egy ateista tanácsa: higgyetek Istenben 11.

Csoportterápia

(folytatás előző lapszámunkból)

– Nem akarok überolni – szólalt meg egy rettenetesen kifestett, fakó szőkén tündöklő, iszonyúan ráncos tünemény –, de a szenvedésnek több arca is lehet, egyik elviselhetetlenebb, mint a másik, nekem is megvan a magam története, jólesne meghallgatni valakit, aki azt mesélné el, hogy milyen szép, kiegyensúlyozott és boldog volt az élete, még a tyúkszemére sem lépett soha senki, hát, sajnos, nem vagyok ezek közül való, az én életem is szenvedéstörténet, persze más, mint az előttem szólóké, de hát két egyforma életút nem volt és minden bizonnyal nem is lesz soha. Akkor mondom az enyémet. Középiskolai tanulmányaim befejezése után, tizennyolc éves koromban jelentkeztem a színi egyetemen rendezett felvételin. Különösnek tartottam, hogy nem egy bizottság előtt kellett felvételizni, egyetlenegy személy, valószínűleg egy vezető színész állított meg, hogy menjek vele, vizsgáztatni fog, reméli, hogy ügyesen fogok szavalni és az improvizációs jelenetet is képes leszek átmenő jegyre bemutatni. Mondtam neki, hogy középiskolásként rengeteg versenyen díjaztak országosan is, a televízióban is szerepeltem, a rádiótól szinte havonta felkértek, hogy szavaljak el egy-egy költeményt, a szüleim nagyon büszkék voltak reám, ezek után nagyon szeretném, ha Ön is elégedett lenne velem.

– Jól van – mondta a vezető színész, aki a gondjaiba vett, kézen fogva vezetett egy terembe, ahol csak egy szék volt, egy asztal, egy cserépkályha, más semmi sem.

– Elmondhatom a kedvenc versemet? – kérdeztem.

– Persze – mondta –, mindennek eljön az ideje, de előbb vetkőzz le.

Ja, persze, gondoltam, látniuk kell a leendő színészek testi felépítését is, hogy ne legyen kicsit sánta, vagy bőrbajos, vagy girhes a teste, a túl vastag lábakkal és a nagyra hízott hassal is undorító látványt kelthet a színpadon, kivéve ha éppen az a cél, hogy undorító érzést váltson ki a nézőkből, ám ilyen szerep vajmi kevés lehet, gondolom, hát nem tétováztam egy percet sem, vetkőzni kezdtem.

– A harisnyát is? – kérdeztem.

– Persze – mondta a színész –, mindent.

Tökéletes volt a testem, ebben hiba nem lehetett, aztán táncolnom kellett, ő fütyült valamilyen dallamot, én meg mozgattam rá meztelen testemet. Később az asztalra fektetett. Először nem tudtam, hogy mit akar, aztán amikor megtudtam, már késő volt ellenkezni.

– Nem volt rossz – mondta –, de ezt még gyakorolni fogjuk. Az első próbát sikeresen vetted, öltözz fel, kimegyünk, nemsokára megint hívnak, s akkor elmondhatod a verseket.

Amikor kimentünk, valaki odajött hozzánk, s megszólította azt az embert, akinél felvételiztem az előbb.

– Hol kóricálsz, fiam? A tanár urak mindenhol kerestek, hozzál néhány kancsóba vizet, poharakat, ahogy megbeszéltük.

– Igenis – mondta az a férfi, aki levizsgáztatott az imént, s nemsokára kiderült, hogy tulajdonképpen segédszínész, aki nagyon rossz anyagi körülményei miatt az egyetemen szolgál, kávét főz, takarít, néha kiküldik a sarokra cigarettáért.

Így kezdődött a színészi pályám, hogy miképpen folytatódott, ezt most itt nem mondom el, de nézzenek reám, madárijesztőként végeztem a pályát, nyugdíjas vagyok ugyan, de más nyugdíjas színészt néha felkérnek egy-egy szerep eljátszására, engem sohasem. Az igazság az, hogy nem jeleskedtem a szakmában nagyon, díjakat sem nyertem soha, filmszerepre sem szemeltek ki a rendezők, végeztem a dolgomat, ahogy tudtam, úgy általában elégedettek voltak velem.

– Én tíz évig börtönben ültem – vette át a szót egy őszhajú férfiú –, előtte egy bankot vezettem hosszú évekig, de a pénz szaga megszédített, kihasználtam az adott lehetőséget, és egy óriási összeget sikkasztottam. Tíz évre ítéltek, amit le is ültem. De a pénz nagy része a rejtekhelyen megmaradt. Nyugdíjam nincs, de annyi pénzem maradt, hogy nyugdíjra nem is tartok igényt. Amíg élek, az a pénz nekem bőségesen elég. Még arra is van pénzem, hogy négy embert, az itt jelenlévők közül kettőt, a lelencet és a családét és még két, hozzájuk hasonló nélkülözőt ellássak koszttal, ezzel próbálok vezekelni. Istennel közben sikerült kibékülnöm, a lelkem rendben van. Kisebb lakásba költöztem, hogy szegénynek tartsanak, ha abban a hat szobás villában éltem volna tovább, feltűnt volna. Nem reszkírozok semmit sem. Azt a néhány évet, amit még élni fogok, szeretném szabadon eltölteni.

– Jól van – mondta a pszichológusnő –, egyiküknek sem volt könnyű az élete, s látom, most is szenvednek mindannyian. Radikális megoldásra lesz szükség, bízzanak bennem, erről majd gondoskodom. Egyelőre pihenniük kell egy-két órát, vegyék be ezeket az altatókat, s amikor felébrednek, elmondom, hogy mit kell tenniük. Rendben lesz minden.

A négy halottat vagy tíz nap múlva találták meg, véletlenül. Hogy egyik halottnak sem volt hozzátartozója, a polgármesteri hivatal volt kénytelen fizetni a temetési költségeket. Az úgynevezett pszichológusnőt évekig keresték, de nem akadtak a nyomára. Egy idő után a rendőrség lezárta a nyomozást.

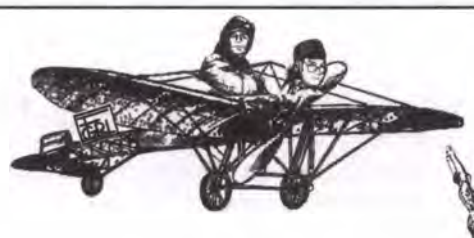

196. Km

A nagy KILOMETRIK

irányítja és szerkeszti Karácsonyi Zsolt

NICHITA STĂNESCU

Felfénylik az életem

Viața mea se iluminează

A hajadat ma jobban kiszívta a nap,
szívem feketén-sós királynője vagy.

A tengerpart hullámtalan téged követett,
mint árnyék, akár kígyó, ha lefegyvereztetett.

Elhaladnak a múló nyár szellemlényei,
mint ahogy tengeri lelkem vitorlásai.

És az életem felfénylik,
hajnal-zöld tekintet érint –
alkonyatkor földszürke fény.
Hej, szaladok, ugrok, felpatakzom én.

Engedj csak egy percre,
engedj egy pillanatra,
falevélperemre, homokiramatra,
még egy fénysugárra, csak egy fuvallatra.

Engedj egy évszakra, évre, egy időre még.

A költő, mint egy katona

Poetul ca și soldatul

A költő, mint egy katona,
nincs magánélete.
Magánélete
por és hamu.

A hangya érzelmeit
elméje csápjaival emeli fel
és közelíti, közelíti szeméhez,
addig, amíg az a szemével
eggyé válik teljesen.

Fülét az éhes eb gyomrához tapasztja,
a kutya tágra nyílt orrát szagolja orra,
addig, amíg a két orr
teljesen eggyé válik.

Iszonytató hőségek idején
madarak szárnyaival legyezi magát,
és ő az, aki mindet a levegőbe zavarja.

Ne higgyetek a költőnek, ha sír,
az a könny nem az ő könnye,
kifacsarta a dolgok könnyeit,
a dolgok könnye hull elé a földre.
A költő mint az idő,
felgyorsul és lelassul,
hamisabb lesz vagy igazabb.

Óvakodjatok bármit is mondani neki,
a költőnek ne mondjatok semmiképp igazat,
de legfőképp az érzelmekről ne szóljatok neki,
mert azonnal rávágja, hogy ő érezte őket,
úgy tudja mondani, hogy ti is
bevalljátok, ezt ő érezte,
tényleg.

És könyörgök, a költőhöz
semmiképp ne érjetek!
Kezetek soha ne érintse meg a költőt!

Nichita Stănescu, a második világháború után jelentkező nemzedékek legismertebb román költője, akiről talán Mircea Dinescu egy alkalommal elhangzott mondata árulja el a legtöbbet: „tehetséges vagyok, de Nichita zseni volt". 1933. március 31-én született, 1983 őszén távozott az örök versmezőkre. E versfordításokkal is a modern román líra egyik legjelesebbjére emlékezünk.

... Csakis akkor, ha kezetek,
oly keskeny, mint egy sugár,
a kezetek a költőn csak így
hatolhat át.

Egyébként nem hatol át, és
minden ujjatok rajta marad,
és ugyancsak ő kezd dicsekedni majd,
hogy kezein az ujjak száma hat.
És kénytelenek lesztek elismerni, ó, tényleg,
az ujjak számában ő megelőzött minket.

De a legjobb, ha hisztek nekem,
és nem érintitek meg
a költőt sohasem.

...És nem is érdemli, hogy hozzá érjetek.
Mint egy katona, a költő nem él
magánéletet.

Angyal, akit a madarak nem fogadtak el

Înger refuzat de păsări

Akit egyetlen tollvonás írt végül körül,
angyal, akit a madarak nem fogadtak el,
egyedül is megkísérlem, hogy passzátok
homokjából töröljelek el.
Először a túli-sárga
Kanopusz csillagot nyalom.
Milyen sós, gyűl a szomjúság a
bőrömre tapadó havon.
Aztán megkarmolom arcod,
csordulnak zöldes másodpercek,
pillantásaim fűszál-lágyak –
köztük, álmatag, elveszejtlek.

Akit a hosszú szárnyalások,
madarak nem fogadtak el,
most elérsz az ajkaimhoz,
csókokhoz közel.
Kiáltásként írnak körül
eszement körvonalak,
hangsúlya vagy életemnek,
ami épp beléd harap.

KARÁCSONYI ZSOLT
fordításai

MIKLÓSSI SZABÓ ISTVÁN

Démenotar

(regényrészlet)

Pislogtam a bádogpárkányon.

A létra jócskán rozsdás volt, kissé csúszós, alig tudtam mászni; felcsimpaszkodtam az utolsó fokra, lábam a falnak vetettem, ugrottam egyet, aztán uzsgyi felfele. Félúton megálltam, hogy hú, azta hejj. És másztam tovább. Zavart a kék köpeny, folyton rám csavarodott, ráléptem. Ilyenkor cseppet megrémültem. Végül kikönyököltem a párkányra, fellihegtem magam. Néhány lépés a szurkos tetőn, reménykedtem, találok valami labdát, játékszert, de a kölykök nem tudtak ennyire magasra dobni. Úgyhogy leültem a bádoggal borított forró párkányra, lógattam a lábam, pislogtam lefele.

Lent Zoli és Misi – kebelbarátaim – meghatottan bólogatott. Jött a többi kölyök is, zsongtak, mint hangyák a földtúráson, remegtek a tisztelettől, mutogattak felfele, feszült a mellkasom, nagyokat vigyorogtam.

Tizenöt méteres magasságból légyszarnak látod a világot; szerintem a gravitációt csakis azért találták ki, hogy mindenki kötelező módon összetörje a fenekét.

Szóval ültem a tetőszélen, s arra gondoltam, bárcsak látná a nagyapám. Ott melózott a szomszédos kertben, almafákat nyesett, füvet nyírt, lapit söpört, kaszált, bagózott folyton, dugdosta a feles üveget lajbija alá; úgy általában mindent megtett, hogy elfeledje Szibériát, az átnevelőtábort, mert ahogy hazajött Oroszból, úgy szurtosan, tetvesen vitték is a komcsik, agyába némi leninizmust ültetendő. Megkomorodott az öreg, miután fél gyomrát a műtőasztalon hagyta, szorosan belekapaszkodott a szilvapálinkába és kapadohányba, közölte a családdal, hogy mindenki csessze meg, ő kivonul a dicső aranykorszakból. Nyomatékosította a dolgot azzal, hogy néha elverte a kollektívelnököt. Mondjuk, nehéz dolga nem volt, ivott az is, mint a göde, aztán másnap nézhette a zúzódásokat sárga pofáján.

– Kilenc hold föld kellett neked? – kérdezte az öreg, miután télen mezítláb érkezett a falusi kocsmába. Nagyanyám eldugta csizmáját, erre ő leventeindulókat énekelve masírozott le a lajbiszaggatóba. Pálinkát rendelt, megtapizta a pultos csajt, iddogált, barátságos tanácsokat, pofonokat osztogatott. Aztán jött a félrészeg elnök, hogy lemossa az épülő szocializmus porát.

– Para bácsi, jöjjön ide – rendelkezett.

Később együtt énekelték a Horthy-indulókat. Az öregnek kimeredt a szeme.

– Az apám bíró volt, te fattyú. Tisztességes ember, nem jövevény.

Elnök elvtárs motyogott valamit a változó idők hangjairól. Vontatott kiselőadást rögtönzött az életszínvonal növekedéséről, csatornázásról és házrombolásról. Megfeszültek az arcok, mozgott a bicska a zsebekben.

– Üssed, Pityu – kiáltották, mikor nagyapám csontos ökle randizgatni kezdett az elnök elvtárs hegyes orrával.

Hajnalban került elő az öreg. Befeküdt nagyanyám mellé, elégedetten szuszogott.

– Megint leszoptad magad.

– Hagyd, Irma. Ha le, hát le.

Az elnök testét a tavaszi olvadáskor találták meg. Messze a határban, a patakban, a meredek mart alatt. Kérdezősködhetett a milícia, hallgatott a falu, mint sülő kenyér az izzó kemencében. A házrombolást kétezerre halasztották, a falugyűlés után az öreg vidáman csapott a lovak közé:

– Ne, Arabella! Gyű, Mihaéla!

Zötyögtünk ki a hegyekbe. Markoltam az ülődeszkát, néztük egymást unokatestvéremmel; fogadást kötöttünk a kertben kiásott régi pénzre, hogy ki hányja el később magát. Én az út felénél feladtam, a reggelivel megjelöltem az utat, mint Jancsika és Juliska. Unokatesó kibírta a tisztásig, ott aztán telibe tette a kutyát. Csíphette Dogot a gyomorsav, egész nap a patakban matikált. Dog – minden angoltudásunkat összeszedve neveztük el a kutyát.

Nagyapám gombát és szalonnát húzott nyársra.

– Mivel etetitek ezeket a kölyköket? – morcogta. – Táppal? Olyanok, hogy a lófingtól is felborulnak.

– Mondtam én – kuporodott apám közel a tűzhöz. Negyven fok volt, de imponálni akart apósának.

– Fogd meg a szád – nézett rá az úgy, hogy apám tüstént meghúzta a pálinkásüveget. Később horgászbotot kapart elő.

– Az meg minek? – húzta fel szemöldökét az öreg.

– Horgászni. Pisztrángra.

– Hülye vagy, édes fiam – nyugtázta. Odalépett a mogyoróbokorhoz, lenyesett egy ágat, kihegyezte, a parázsba dugta. Aztán a patakhoz ment. Lándzsázta a vizet, hányta a halakat a partra. Apám nem adta fel, a szovjet üvegszálipar remekével nyújtogatott a víz felett. Kifogott néhány rákot. Az egyik makacsul hüvelykujjába kapaszkodott, mire eldobott botot, nyüvet, és kicsit világgá ment. Nagyapám összeszedte a rákokat, hümmögött, hogy ez kevés lesz. Mondta, fogjunk békát. Összekaristolt a sás, de elkaptunk egy brekegőt.

– Vigyázz, ne számolja meg a fogaid, mert kihullnak – súgta unokatesó, és zsebkendőt borított a békára.

Nagyapám vette a tarisznyát, száját dróttal kifeszítette, botra kötözte, a békát négybe vágta, a tarisznyába dobta. Kinézett egy gübbenőt, beengedte a vízbe.

– Tegyetek fel vizet – szólt az aszszonyoknak. Majd elégedetten szivarra gyújtott, hátrafeküdt, süttette magát a nappal. Vesztünk meg a kíváncsiságtól.

Mikor a víz forrni kezdett, kiemelte a tarisznyát. Nyüzsögtek benne a rákok.

– Ehem... – pislogott az öreg. Egyenként dobálta az ollósokat a vízbe.

– Ezt meg lehet enni? – kérdeztem, mire mérgesen kiáltott anyámra.

– Minek neveled? Tanácselnöknek?

Elsápadtak a felnőttek. Az öreg belakott, meghúzta az üveget, elaludt az árnyékban. Anyám vízért küldött a forrásra, de valahogy a patak partján kötöttem ki. Gondoltam, jó lesz a patakvíz is, hát lenyúltam a fonott üvegkorsóval. A mély gübbenő felett.

Arra eszméltem, hogy vizet okádok. Vörös-fekete foltok jojóztak előttem, anyám kétségbeesetten kiáltozott. A lábával szedett ki a patakból. Éppen időben.

Az öreg a másik oldalára feküdt.

– Kár ezekbe az étel – dünnyögte. – Mind visszaadják.

Mikor este naptól égetett, fájdalmas bőrrel készültünk a buszra, szólt nagyanyának.

– Tégy csirkét, sajtot, túrót nekik.

Nagymami berezkedett. Meg nem fogja a tollas jószágot, inkább világgá megy. Az öreg felhúzta szemöldökét, fogta a fejszét, elment tyúkot hajkurászni. Hozta a lefejezett szárnyasokat, nyakukból még spriccelt a vér.

– Otthon megkopasszátok – intette vígan.

Unokatesóval ismét kidobtuk a taccsot.

– Basszátok meg – mérgelődött.

Disznóvágáskor nagybátyám erősködött: majd megszúrja ő.

– Felőlem – vont vállat nagyapám.

Álltak apámmal a pajta előtt, tanácsülést tartottak, miként kotorják elő a százhúsz kilós állatot. Az öreg nézte egy darabig, aztán elfogyott a türelme. Kötéllel kezében bement az ólba, s mire a két deli apa feleszmélt, a disznó a földön hevert összekötözve. Visított, hogy repedtek meg az ablakok. Elbújtam a nyitott fészerben a nyúlketrec mögé. Az udvar közepére vonszolták, nagybátyó rátehénkedett, hosszú kését az állatba döfte. Anyám tálban fogta fel a vért.

Mikor nem mozdult, leszedték a kötelet, szalmával borították be. Meggyújtották. Pár pillanat múlva az égő disznó a kapu fele rohant, nagyapám meg utána. Fejszével terítette le.

– No... – mondta, s mélyet szuszogott.

Bátyó szót sem szólt, azt is halkan. Segített az öregnek visszahúzni az állatot, kezdték elölről a perzselést. Mikor befejezték, akkora pofot kapott, hogy belerezdültek zápfogai.

– Ugye nem kell mondjam – zárta rövidre az öreg a nevelőórát. – A lábába szúrtad, barom.

Elégedetten felhajtott egy pohár pálinkát, lemetszette a füleket, nekem adta. Csámcsogtam, később anatómiai órát tartottam a disznószív felett. Sajnáltam az otthon hagyott mini mikroszkópot.

Mikor a városban meglátogatott, mezítláb toppant be a tömbházlakás ajtaján.

– No aggyonisten – köszörülte torkát.

– Apuka, a csizmát hol hagyta? – csapta össze kezét anyám.

– Az ajtó előtt. Há jöjjek bé sárosan?

Kis idő múltán szedelőzködni kezdett.

– Már megy?

– Neh, sok van még a buszig. Vécézni kell – sodorta meg bajszát.

– Ott a fürdőszoba – mondta anyám.

Nagyapám mérgesen legyintett:

– Nem szarok én bé a házba.

Húzta a csizmát, lement a szemeteskukák mögé.

Pár óvónő is bekerült a hangyák közé. Fogták állkapcsukat, terelték a kölyköket, rimánkodtak, másszak le. Tétezték némi pofozgatás beígérésével, hát lógattam tovább a lábam. Jó messze elláttam, de nagyapó sehol. Pedig most...

Felnőtték odalent eltüntették a gyermekeket, óbégattak, lassan szent nem maradt, kit fel nem emlegettek volna. Aztán stratégiát változtattak, elmaradtak a pofonok, jött a híg palacsinta, alma, esetleg narancs, ha még akad raktáron. Nagyot korgott gyomrom, abbahagytam a nagyapázást, lemásztam. Fülhajon ragadtak, vittek az igazgatónőhöz. Az kiparancsolta a félájult, sápítozó bandát az irodából. Közben a nagy Elvtárs elegáns, göndör malackára emlékeztető képét néztem.

– Kis Demi, jól vagy? – kérdezte a főnöknő. Mancsaim hideg kezébe fogta, mélyen szemembe nézett.

– Jól vagyok. Egészen jól. Köszönöm.

– Megvédtek varázshajszálaid – mosolygott. – Látod? Mondtam...

Néhány hete fehér hajszálakat fedezett fel üstökömben, s mikor mondtam, hogy húzzuk ki, nem vagyok vénember, tiltakozott. Mágikus erővel bírnak, mint a mesében – mondta.

Körtét nyomott kezembe, kitessékelt az ajtón. Álltam a hideg, fehér szekrénykékkel borított folyosón, nagyapámra gondoltam. Aztán az Elvtársra. Bejött a képe. Mindenhol látni, mégsem unja az ember. Az az érzése támad, hogy bárhová megy, mindig ismerős helyen van.

A körtét Zolival ceruzahegyezőre cseréltem. Kezemben szorongattam, mikor lefektettek bennünket. A háló nagy volt, hűvös, fehér, unalmas. Forgolódtam, képtelen voltam aludni. Egy ideig a plafont bámultam, aztán lábujjaimat. Nagynak találtam a körmöket, hát nyesni kezdtem a hegyezővel.

A dada visítására ébredtem. Merő vér volt lábamnál az ágynemű. Vittek a diszpenzárba. Utáltam azt a helyet, mindig víz főtt egy nagy fazékban, mert fertőtleníti a levegőt. Mikor bement az ember, mindig szorongatták, nehogy lerántsa a fazekat. Bekötöztek, közben azon gondolkodtam, mit mondok anyámnak. Kitaláltam valami üvegcserepes sztorit. A dadák fújhatták a magukét, anyu nekem hitt, így jókora veszekedés lett a vége. A létrás sztorit végül nem is említették.

Otthon csinos szandált kaptam, kilógtak bekötözött lábujjaim; négy napig nem vittek oviba.

Zoli és Misi párszor telefonált.

– Nagy vagy, ember – mondták meghatottan.

– Semmiség – szerénykedtem.

Mire visszakerültem, a létrát négy fokkal visszavágták.

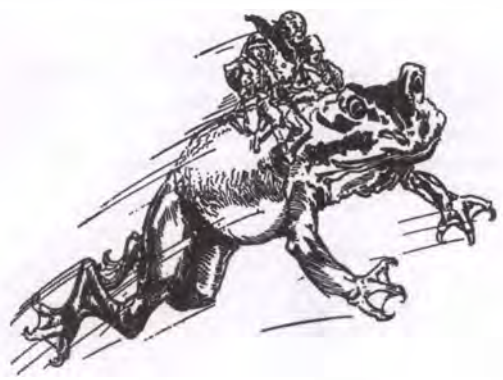

Tűzött a reggeli nap. Az előttem lévő néni kiájult a sorból. Komótosan fogtam a kisszéket, helyére húztam, olvastam tovább. Senki nem mozdult, a vénasszonyt felmosandó; az eladónő szaladt ki vizes ronggyal kezében, borította a fejére.

– Napszúrás – mondogatta, és tanácstalanul körülnézett.

– Akkor húzza árnyékba – mérgelődött egy bácsika. – És hívja a mentőket. Ott a telefon.

– Nincs pénzérmém – húzta a boltos árnyékba a nénit. – Az irodai meg nem működik.

– A segélyhívások ingyenesek.

Eltrappolt a telefon fele, mi addig bámultuk a vénasszonyt.

– Vénségére megtanulhatta volna, hogy fejkendő nélkül nem szabad sorba állni – mondta valaki.

– Ismerem én őt – mondta egy másik. – Olyan modern családból származnak, semmit sem tartanak jónak. Hát tessék, meg is van az eredménye.

A boltosné visszajött.

– A fene egye meg, valaki leszakította a kagylót – vöröslött.

– Feljebb még van egy készülék. Tessék megpróbálni azt – mondtam.

Persze, hogy tudtam. Három napon át lestem a két telefont, melyik van biztonságosabb helyen. Aztán késő este nekirohantam az egyiknek, leszakítottam a kagylót. Kiszerketáltam a fülhallgatót. És apám lámpás tévéjéből egy diódát. Rákötöztem a hallgatóra, egy drótot nyers krumpliba dugtam, másik drótot a fűtőtesthez érintettem. Készen volt a rádió. Egy adót fogott – mondjuk, több nem is volt –, fülre szorítva hallgattam a paplan alatt és az iskolában.

Apám tévészerelő haverja két üveg pálinka és sűrű káromkodások között megtalálta a hiányzó diódát. Becinezett helyére egy másikat, a kommunista propaganda nagyon örülhetett a javításnak, mert tüstént ömleni kezdett a készülékből. A tévészerelő büszkén kihúzta magát, nagyot kortyolt az üvegből. Apám meg alapos módszerességgel felpofozott. A rádiót a tanárok elkobozták.

Jó gyerek volt a szerelő. Gyakran bütykölte lámpás tévénket, ezért anyám ebédre hívta. Töménytelen mennyiségű szeszt hörpintett fel, így – mint az bárkivel megesik – hányni kezdett. Az apró különbség csak az volt, hogy a tag tulajdon szájába ürítette a gyomortartalmat, s nyelte is vissza azonmód. Aztán vigyorgott a fogain megült ételmorzsákkal.

– Ez már valami – gondoltam. Böffentettem néhányat, két pocsolyát vázoltam fel az új perzsaszőnyegre. Szemet gyönyörködtetően.

– Lófing – hallottam közben apámat. Az asztalra csapott, megismételte, ordítva:

– Lófing! Asszony, mit adsz a gyermeknek? A lófing is felborítja!

A tévészerelő együttérzően bólogatott.

– Ezek a mai gyermekek nagyon gyengék – mondta. – Bezzeg mi annak idején a náci SS-től elvett sisakokban gyakoroltunk május elsejére. A tűző napon.

– Na látod – nézett rám apám. – És kibírták!

– Én igen – vigyorgott a szerelő.

Bár ne tette volna. Anyám a másik két pocsolyának sem örült, a harmadik miatt jól képen csattintotta apámat. Az ebéd többi részében a szerelő nagyokat hallgatott, elgondolkodva nézte az ebédlőkészletet, szerintem fiára gondolt, aki néhány hete megnyerte a balkáni bokszbajnokságot.

Példáján annyira fellelkesedtem, hogy elmentem néhány edzésre. Rám pakolták a kesztyűket, caplattam fel-alá az izzadtságszagú teremben, királynak éreztem magam. A második edzésen kesztyű nuku, sorba állítottak, kiszaladtam a végbelem is, aztán feltörlőt nyomtak kezembe, moshattam a padlót. Pár alkalom után elegendő erőt éreztem, hogy nekiálljak a lakónegyed legerősebb cigánygyerekének, aki állandóan földre tepert.

Most sem történt másként. Hagytam a bokszot a fenébe.

– Lélegzik? – kíváncsiskodott egy vastag szemüvegkeretes bácsika. Palack volt kezében, olykor meglocsolta a fejére helyezett zsebkendőt. Lábujjhegyre állt, úgy nézte az öregasszonyt.

– Mert lélegezni fontos... – toldotta meg az ágálást, mire többen helyeslően bólogatni kezdtek.

Apukám kilencven éves korában halt meg, mert jól szuszogott – kiáltott fel

valaki. – Soha nem szivarozott, és azt mondta, egy japán katona tanította meg helyesen levegőt venni. Jógának hívják a módszert, azt mondta.

– Jóga? Én már hallottam róla – legyintett egy zömök fiatalember. – Szekta az, mint a jehovisták. De mondja, mikor találkozott a maga apja japán katonával? Netán fasiszta volt?

– Nem-nem – hallottam a rökönyödést. – Járt Keleten, néprajzot tanult.

– A japánok nem néprajzolnak – döndült az ifjú hangja. – S mondja, miből volt pénze az öregnek?

– Ösztöndíj. Kötekedni akar? Csak szóljon – állt elő az ötven év körüli, izmos férfi.

Az egyetemista összehúzta magát.

– Nyomorult kulákok – sziszegte halkan. – Kilopjátok az ember szemét is, most állhatunk sorba.

Csend lett. Álltunk, mozdulatlanul, ráérősen. Ugyan, sietni nem akart senki, mert – *beviszik*.

– Azért mégis meg kellene nézni, szuszog-e – fészkelődött később a bácsika. – Te gyerek, hallod, nézd már meg. Vigyázok a helyedre.

Feszengtem. Aztán rátettem kisszékemre a könyvet, odamentem a vénasszonyhoz. Falfehér volt.

– Tükröt kellene tenni a szája elé – tanácsolták.

Nehezen tudtam elképzelni, hogy neszesszerrel a kezemben álljak a mészárszék elé, amiből tükröt varázsolok elő a púder és rúzs mellől, hogy kiájult vénségeket stíröljek szuszogásilag. Legyintettem. Szájához tettem a fülem és – fellöktek.

Akkorát nyomott rajtam a vénasszony, hogy végiggurultam a betonon és leestem az üzlethez felvezető lépcsőn. Páran sajnálni kezdtek, néhányan legyintettek, kommentáltak, a végső megegyezés az volt, hogy fiatal vagyok, kibírom. Az öregasszony visszaállt a sorba. Csúnyán nézett. Közben megérkezett a boltos néni, boldogan lihegte, hogy sikerült telefonálnia.

Mire feltápászkodtam, leporoltam és kijajgattam magam, székem legalább hat hellyel került hátrább. Szóltam volna, de bepöfögött a mentőautó.

– Miért állnak sorba? – szállt ki a sofőr. Álmos, részeg fiatal orvos mászott utána.

– Szalámi lesz...

Az órájára nézett, káromkodott.

– Délutánig szolgálatban vagyok...

Nyakon fogta az összecsuklani készülő dokit.

– No, ki a beteg?

Csend lett, mint a falusi budin, csak a legyek zümmögése hallatszott. Kihúzták magukat az emberek, szorosan egymáshoz tapadtak.

– A néni – mutattam vigyorogva. Előttem állt a sorban.

– Már jobban vagyok – rebegte a vénasszony. Sápadt – pirult másodpercenként.

– Na kicsike, mi a bajunk? – motyogta az orvos. – Agyvérzés? Infarktus? Esetleg angina? Mondd el szépen a bácsinak.

– Napszúrás... – hallatszott a sorból.

– Azzal sem szabad viccelni – pislogott az orvos. Megbuccant a feje a sofőr ölelésében, elszunnyadt. Mérgesen felrázták.

– Uh... Dögmeleg van... Napszúrást kapott a néni? Akkor velünk jön. Hűvös, árnyékos hely, némi vitamin. Meglesz...

A sofőr bepakolta az orvost a mentőbe, aztán a sivalkodó vénasszonyt nyalábolta fel. Eldöcögtek.

Dél körül ijedt arccal nézett ki az árusító.

– Be lehet jönni...

Hajrázott a tömeg. Esélyem sem volt, eltiportak, mint traktor a tehénfost. Iparkodtam bár az ajtón bejutni, hagytam a széket, könyvet. Felnyomtak az ajtófélfára, besodródtam. A pulthoz az istennek sem tudtam eljutni. Sem foggal, körömmel, rugdosással.

Aztán a kiszolgáló kijelentette:

– Nincs több...

Mintegy varázsütésre csönd lett. Pillanatok alatt kiürül az üzlet. Álltam a paradicsomos halkonzervek mellett, nagyokat néztem. Aztán a kisszéket, könyvet kerestem, de megfújta valaki.

Később az eladó megkérdezte:

– Nem-e Júlia fia vagy?

Bólogattam. Pityeregtem, anyám agyonüt, hogy szalámi nélkül állítok haza.

– Anyád munkában?

Intettem.

A raktárba ment, két jól becsomagolt rudacskával jött vissza. Körülnézett.

– Gyorsan tedd el. Mond meg anyádnak, hogy délután jöjjön be. Hagyd a pénzt – tiltakozott, mikor fizetni akartam. - Anyáddal elintézzük. Most menj. Ne fuss – szólt utánam.

Lassú léptekkel parádéztam át a piacon. Dagadt a mellkasom.

Egyszerre elsötétült a világ.

Hasogatott a fejem, hogy legszívesebben lecsavartam volna. Kinyitottam szemem, zavaros sztereóban láttam a világot. Szédültem olyannyira, hogy belekapaszkodtam az ágyba. Rázott a hideg, kis ideig arra sem emlékezem, mi a nevem.

– Hívják az orvost. Magához tért – hallottam anyám hangját. Arcom simogatta.

– Miért vagyok itt? – hebegtem.

– Agyrázkódásod volt, kisfiam. Leütöttek a piacon.

– A szalámi?

– Azért ütöttek le. De ne félj. Többé nem állsz te sorba.

Cseppet elszomorodtam. Heteken keresztül loptam a kefires és tejes üvegeket a szomszédoktól, jó pénzt adnak érte az üvegesnél. Na nem baj. Majd eladom Zolinak vagy Misinek.

Lehunytam szemem. Recsegtek a gondolatok fejemben.

A fene egye meg – gondoltam. A fene egye meg nagyapó, hogy annak idején nem láttál azon a tetőn.

Meghaltál úgy, hogy nem is tudtad, mennyire jó néha tetőről nézni a világot, bármennyire is forró az a bizonyos bádogborítás.

GOTHA RÓBERT MILÁN

Szív egy tükörben

Széthasított szív egy tükörben,
nem vágyhat csodákra.
Abszint,
absent-minded...
S a gondolat homálya
hozzád taszít.
Hogyan is mondhatnám
mit érzek irántad, mondjuk
mikor jómagam sem tudom
hová visz ez a kamasz tavasz.
Hagyom hát, vigyen messze,
vigyen hozzád szamárháton.
Roncsolt szívet szedek neked,
a betonba öltözött földről.
Pár dilibogyó meg nem öl,
csupán saját árnyam.
Megadott időben,
Megadott helyen,
Terád vártam.

Grandioz grafi(ti)kus

„Halottá rajzol, s levakar, hogy élhessek,
indulatomon a féket hogy oldjam meg"

Mire vár az élet szemlélet, kezedben
egy szén darab,
feketére szürkületig satírozod
a holnapban a múltat,
ugyanakkor a jelent oly egyszerűséggel
fested meg.
Ez volt hajdan talán, derengve üt meg
a Gutinon a guta,
s a Bányai-csendéletet
senki nem nézi már meg.

Formailag tökéletes ne legyen,
mert az ma a trend,
ha oda köpsz egy színfoltot
s azt mondod, hogy művészet:
bravó! – tapsolnak hét kézzel,
csodálatos hipster bűvészek.
Elhagynám e földet a következő
űrvonattal ha tehetném,
de jegyet nem adnak, bezárták
az ajtót a józan észnek.

Ballentine's day

(Avagy egyik tizenkilenc, másik egy híján, húsz)

Csak pár óra reggelig...
Kiemeljelek egy realitásból,
amivel a mából egy holnap születik.
Ugyanis bátor nem vagyok s a céduláik,
üzenetek röpülnek feléd, túl lírai a máma
számodra és a száraz prózai élet számomra.
Megkíméllek és tovább megyek.
Nem szöktem meg, csak türelmesen várom,
várom a reggelt.
Két vagy három óra van még s a kocsma üres,
ábrándozóan fura, üres, mert a jó nép már
hazafelé tart, hazaértek...
Talán keféltek, és közvetlen idegen arcokkal
hagyták el ágyaikat, holnap már
nem ismerik egymást. Álom fedte
vágyaikat betakarják,
talán nem is akarják...
mi-egy-más szerelem.

JAKAB VILLŐ HANGA

Megtalált eszmélet

Viktor Pelevin *T* című regényében annyi a meglepő fordulat, hogy az egyik hatása alól még ki sem tud józanodni az olvasó, máris jön a következő. Jó lenne ezt a regényt már az elején egyben látni, mert így nem biztos, hogy az olvasó belemegy a játékba.

A regény *főhőse* T. gróf – nem ő ugyanakkor az egyetlen főszereplő: Ariel is az. Ő a T. grófot író írócsapat egyik tagjaként lép be főhőse életébe, s ezzel együtt a Pelevin-regény narratívájába. Ariel nagyapja kabbalista misztikus volt, tőle leste el, hogyan lehet kapcsolatba lépni más alkotásainak vagy saját írásainak szereplőivel.

A regény egyik szintjén fordulatos akciófilmszerű történet rajzolódik ki, melyben a *hős* hős Optyina-pusztába próbál eljutni: „a főhős [mostantól] „T. gróf", és nem író lesz, hanem magányos hős és a harcművészetek mestere, körülbelül harmincéves, mert senkinek sem lehet eladni egy öreg csókát főhősként. Na és ebbe az Optyina-pusztába igyekszik, s közben mindenféle kalandok és lövöldözések lesznek. Na meg erotikus jelenetek és bölcs beszélgetések is, figyelembe véve, hogy a piac a byroni típusú szerelmes hősre vevő".

Pelevin a kommersz irodalom fricskájaként magát a kommersz irodalom alkotási technikáit is hasznosítja: végy egy szakértői csapatot, akik különböző területeken jártasok, és a regény egy-egy aspektusáért lesznek felelősek. Legyen benne akció és vér, erotika, glamúr, pszichedelikus tartalmak, „száz oldalanként egy kis trip", és persze metafizikus szerző, aki a belső monológokat írja („Annyi ilyen metafizikus szaladgál Moszkvában, mint baszatlan csótány.") Az irodalmi gépezet hasonló kritikáját írta meg Jurij Poljakov *Gödölye tejben* című regényében, ahol az egyik szereplő úgy válik világhírű íróvá, hogy maga egy sort sem ír le, és néhány szókombinációból álló szókincsét is mentora találja ki.

A regény cselekményvezetése bűnügyi regényére hasonlít: az olvasót T. gróf minden egyes felismerése tévútra vezeti – mintha a Super Mariónak egy-egy újabb, eddig ismeretlen szintjére jutnánk. A hasonlat nem elrugaszkodott: Dzsambon láma (mongol médium – később kiderül, hogy még kisgyerekkorában vették a szülei neki ezt a címet) megteremti T. számára a Dosztojevszkijjel való találkozás lehetőségét. Ahogyan a regény fiktív világában Tolsztoj T. grófként viszi véghez (szuper)hősi cselekedeteit és nem arisztokrata íróként (leginkább Batmanre emlékeztet), úgy Dosztojevszkijjel sem meggörnyedt íróóriásként találkozunk, hanem a *Dosztojevszkij Pétervára* néven futó számítógépes játék szereplőjeként, aki holt lelkeket pusztít a betevő vodkácskáért és kolbászkáért.

T. gróf és Ariel különböző időben és a valóság más-más síkján folyó története időnként találkozik, így lehetővé válik a két szereplő világa közötti ütközés. T. gróf Ariel regényének az elején, akárcsak élete végén Tolsztoj, elindul Optyina-puszta felé: kalandor, aki nagy utazásba kezd egy ismeretlen cél felé, elvesztett (vagy Ariel szerint soha nem is létező) identitását kutatva; ehhez képest a már több mint nyolcvanéves Tolsztoj utazását az motiválja, hogy nem tudja tovább elviselni az élete végére besűrűsödő politikai, köz- és magánéleti feszültséget, amely a Jasznaja Poljanán tartott házkutatásban, kéziratainak elkobzásában csúcsosodik ki. A Tolsztoj és T. gróf közötti különbséget Ariel azzal magyarázza, hogy az irodalom piacosodása más szabályokat *diktál*, úgy kell írni, hogy az megfeleljen az olvasói réteg megváltozott igényeinek: Az irodalmi alkotás a legjobban eladható szókombinációk összeállításának művészetévé alakult át".

T. gróf és Ariel találkozásait olvashatjuk úgy is, mint Ariel monológját, melyben a T.-nek kölcsönzött hang kérdőre vonja a szerzőt, az pedig tisztázni próbálja magát. T. folyamatos próbálkozása, hogy eljusson Optyin-pusztába, összefonódik céljával, hogy rájöjjön létezése értelmére. Nem hiszi ugyanis, hogy Arielnek igaza lenne abban, hogy ő puszta gazdasági célokkal megalkotott teremtmény, akinek Teremtőjét a politikai és egyházi vezetékre rákapcsolt olajcsap, az eladhatóság motiválja.

Miközben Ariel a szerző és T. az ő hőse, a rájuk érvényes aktív-passzív szereposztás a regény folyamán fokozatosan megfordul: T. gróf válik azzá a cselekvő keresővé, aki nem nyugszik bele a neki szánt sorsba, és Ariel azzá az íróvá, aki bár magát demiurgosznak tekinti, mégis marionettként táncol, aszerint, ahogy fütyülnek neki. Ariel szerint, ahogyan ez a T.-nek adott válaszából kiderül, az emberi lét teljesen értelmetlen („– A létezés, kedves uram, nem olyan, mint az ágyúlövés. Honnan vette, hogy van célja?"), ez a passzivitásra ösztönző vélekedés az, ami elhatalmasodik rajta.

A regényben a fordulatot Szolovjov alakjának megjelenése jelenti, aki stílszerűen, levágott fejjel és hosszú bajusszal tűnik fel az őrizetbe vett T. cellájában. Szolovjov az, akitől megtudja a gróf – amit mi, olvasók, amúgy is tudunk –, hogy a regény, amelyben szerepel, nem csak róla szól: Ariel Edmundovics Brahman és segédei, akik állhatatosan eltérítik a grófot az igazság keresésének útjáról, szintén szereplők. Olvasóként az ember összemosolyog Szolovjovval, hogy lám, ő is tudja, nem csak én, hogy a könyv terében létező figurák pusztán az én olvasói tudatomon keresztül jelennek meg.

Pelevin regénye az olvasót személyesen érintetté teszi. Meg tudja csinálni, hogy Szolovjov rajtakapja azon, ahogyan a regény sorait olvassa: kiszól a regény soraiból, rámutat az olvasó alkotó képzeletére, amelyben éppen megszületnek az előtte folyó esemény képei. Rajtakapja az olvasót, reflektálttá teszi a regényolvasatot, a személyes involváltságot abba az elrajzolt világba, amelynek az olvasói én is részévé válik.

A regény lába átlóg az immanenciába: „self-made man" az az ember, aki megértette, hogy önmaga *eszmél*ete, tehát nem függ semmitől, létezése ok-okozati összefüggés nélküli, önkényes. Az olvasó az abszolútum, őt kell az embernek önmagában felismernie, hogy saját olvasója, teremtője lehessen. A regénybeli Szolovjov tanítása szerint így szabadulhat meg T. a magát demiurgosznak tekintő Ariel hatalma alól, aki pusztán azért teremti T.-t, hogy magát teremtőként láthassa. A regény végső kérdése az, hogy ha Ariel nem valódi szerző, akkor ki az igazi, és célja miben különbözik az irodalmi piac diktálta törvényeket követő Ariel céljától, aki saját körülményeinek rabja, ahogyan ezt T. Dosztojevszkij kérdésére válaszolva elmondja: „Ha az ő mulattatásukra léteznénk, abban volna valami abszurd magasztosság. Az értelmetlenség nagyszerűsége. Nem, mi azért élünk, hogy legyen mit enniük."

Pelevin a „markológusok" által irányított irodalommal és a „markológusokat" irányító gazdasági-politikai viszonyokkal szembeni pozícióját olyan szatirikus regényként írja meg, amelyben a valóság szürrealista képekben jelenik meg. Az igazi szerző számára a Könyv rendeltetése az, hogy megkísértse a lehetetlent, hogy megmentse a hőst, aki eleve arra rendeltetett, hogy elvesszen. A megmentésre tett kísérletben van a regény tétje, abban, hogy sikerül-e Pelevinnek kimentenie hősét, és így a szereplőt képzeletével teremtő olvasót a meztelen gazdasági valóságból, a sablonok, a klisék rutinjából: az utolsó lap ürességében, ahol megszűnik a regény cselekménye, ennek az esélye válik lehetővé.

Viktor Pelevin: *T.* Európa Könyvkiadó, Budapest, 2011. Fordította M. Nagy Miklós

SZŐCS ISTVÁN

A jó szándék kikövezett csapdái

Csak midőn a tömkelegbe lépünk,
Venni észre gyászos tévedésünk
(P. S.)

Úgy tűnik, a legtöbben „tömeg" vagy „zűrzavaros tömeg", „élet", „nagyvilág" értelműnek hiszik a *tömkeleg* szót. Pedig eredeti jelentése: *útvesztő, labirintus,* esetleg *kutyaszorító*; valószínűleg a költő is ilyen értelemben használta. A cím pedig arra az ősi intelemre hivatkozik, hogy „a pokolhoz vezető út is jó szándékkal van kikövezve". Azt hiszem, hogy az inkvizíció érvei közül került közforgalomba, abban a változatban is, hogy *a jónak a legnagyobb ellensége a jobb.*

Nagyjából százéves múltja van már a neogótika ostorozásának, melynek során kibújt a szög a mű-mű-ítészek zsákjából: hogy az eredeti gótikát is vitte volna el az ördög! Ez a kujtorgó, bosszús kötekedés nagyjából egyidős a budapesti parlament épületének felavatásával. Többször írtam e lapokon e fel-fellobbanó, a senyvedésből hirtelen lángrakapó mocsárgáz lidérces meg-megvillanásairól. Lásd Granasztói, meg a Szent Mihály templom tornya, ésatöbbi, ésatöbbi...

Kerényi Imre az a színházi rendező, akinek az elmúlt három évtized legnagyobb színházi élményét köszönhetem. A *Csíksomlyói Passió* budai várszínházbeli előadásáról van szó, 1981-ben mutatták be, '82-ben láttam. Csodálatos előadás volt: a vallási (hadd ne mondjuk: transzcendens) áhítat és megrendülés „előidézésére olyan mesei kedélyességű, vidám, örvendező szívű", személyes, sőt személyeskedő húrokon játszotta, amilyeneket csak József Attila és Dsida Jenő tudott néhány vallásos költeményében megszólaltatni: bizalmas, sőt bizalmaskodó „alkudozások" a mennyei hatalmakkal, anélkül, hogy szentségtörő vagy tiszteletlen lenne... az a családias összetartozás, ember és mennyország közt, amelyben, Zolnay László szavával élve, *az Isten is Bandi bácsi*... Hogy nemcsak néhány népnemzetieskedő populista látta így, azt tanúsítja, hogy több mint négyszázszor került színre...

S akkor egy kissé megint abba a tévhitbe estem, hogy aki nagy művész, az a valóság minden síkján a helyes, az igazán „célravezető" megoldásokat ismerheti csak fel. Holott – holott, régen megírták azt a próféták, sőt, még az a viharvert Szabó Dezső is, hogy író- s művészfélét nem szabad a politika közelébe engedni; pedig ő még nem is gondolhatott az Ezra Pound, Hamsun és mások tragikus „ártatlanságú" tévelygéseire...

Valami vita zajlott éppen a sajtóban a honvédelmi kötelezettségek mértékéről és mikéntjeiről, és Kerényi is jelentkezett gyermekien ártatlan javaslataival, amelyek még *Gandhira* is rálicitáltak, hogy aszongya; ha jön az ellenség, ne nyúljunk fegyverhez, hanem emelt fővel, sugárzó mosollyal és kihajtott fehér inggallérral fogadjuk!... Holott...

Holott eszébe juthatott volna, hogy a történelemben ezt már néhányszor kipróbáltuk – pokoli következményekkel! Például: Budavár esetében, 1541-ben. A szövetséges, „segítséghozó" török hadsereg az ütközetek után, ha már a közelben volt, nem akart elmulasztani egy nagy *idegenforgalmi látványosságot*: városnéző túrákat rendeztek, álmélkodva járkáltak Mátyás király palotája előtt, bámulták a magas tornyokat, aztán csak előhúzták kaftánjaik alól a jatagánokat és rászóltak a városlakókra: Na mozgás, mozgás, kifelé! „A város tulajdonjogi viszonyai megváltoztak!" És Werbőcziék csak a szájukat tátották, hogy hát izé a dialógus; az együttműködés; a közös megoldások; Török Bálint meg be lett a héttoronyba zárva... Végül még a törököknek állt feljebb: „Emberetek volt, fegyveretek volt, pénzetek volt – akkor miért hagytátok?"

Ez a szcéna még egynéhányszor Buda várában aztán megismétlődött: 1849-ben kétszer, aztán 1919-ben is, és a legszomorúbb: 1944. március 19. után: elmaradott ázsiai hazánkba begyűrűzött a művelt Európa!... *Hallóhallófigyelem... az 1500-as adóállomás hívja az összes alárendelt állomásait...* hazánkon német csapatok vonulnak keresztül... az erőszaknak engedni kell... A RENDET FENN KELL

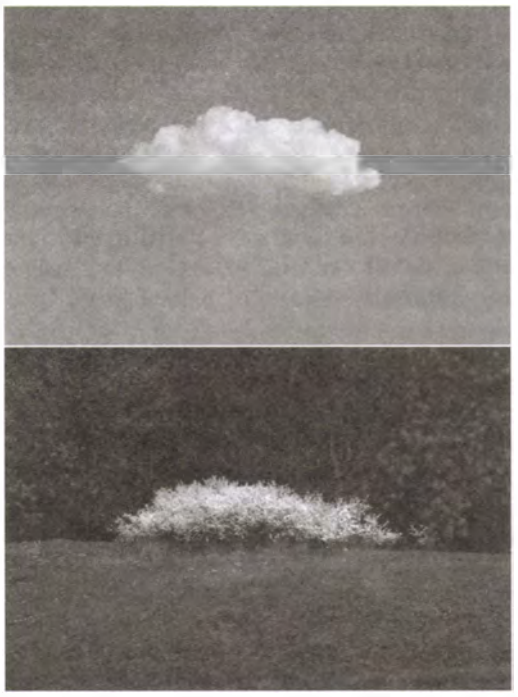

TARTANI!... és mint egy fürge, végeérhetetlen gyászmenet, jött a sok fekete Mercédesz, sivatagszínű virgonc Volkswagenekből az anyósülés mellé tűzött páncélöklök mögül igazi idegenforgalmi jártassággal kacsintgattak a snájdig fiúk, és félretolták a trampli vidékies Andrisainkat, és az egész Budapesten csak egyetlenegy pisztolyövés dördült el, bent egy lakásban, a Bajcsy-Zsilinszkyében.

S hogy mindez nem jutott *akkor* Kerényi eszébe, csakis ártatlanságának őszinteségét igazolja!

Most azonban még ártatlanabbul szólt hozzá a Parlament épületének grandiozitása miatt olykor-olykor ki*fokadó* vitához – a műtörténet gadget figurái, a *Műbúnak bohócai* fájlalják, hogy minek nekünk, ez az izé...? Természetesen, Kerényi a tisztesség oldalán szólal meg: igenis, kell nekünk ez az épület, sőt használni is fog nekünk, ha a Parlament épületéből a végrehajtó hatalmat – értsd ezalatt a miniszterek dolgozószobáit – kipaterolják és a lehetséges legnagyobb mértékben az *Idegenforgalom szolgálatába* állítják! Például, ha az Országház pincéjében söröző t rendeznénk be! (Amitől Csurka István a legjobban félt: „pincérnemzetté" válunk!)

Kerényi Imre természetesen a praktikum oldaláról látja az egész turizmusügyet; jönnek, csodálnak bennünket és költenek is ránk. Csakhogy, a turizmus sem csak az, aminek látszik: nemcsak a nagyvilágra nyitott szem érdeklődő elismerő pillantása. Olykor-olykor-olykor: vadászat olcsóbb kábszerekre (vagy jobb piacukra), olcsóbb prostitúcióra! S ezek számára nem lehet vadász-leshely a művészet, az építészet, a történelem, a népélet megannyi színtere és kegyhelye... De az ártatlan, tiszta szívű, az unalom elől menekülő nyugdíjas túráknak, sőt a „tanulmányi" kirándulásoknak is megvan a maguk pusztító eróziója! Példaként megint csak azt a temesvári vaspikkelyes fatörzset hozhatom fel: a város legtörténelmibb pontján egy ágaitól megfosztott fatörzs: szokásban volt, hogy amióta Jenő herceg visszavívta a várost a török császár markából, ha vándorló céhlegény haladt át erre, bevert a fatörzsbe egy vasszöget. Az idők folyamán az ágcsonkok csúcsáig fekete vaspikkelyezet borította a fatörzset. Aztán jött *a modern* turizmus: az idegenforgalmista vigyorogva piszkált ki egy-egy vasszeget, emlékbe; s végül, mikor már rémesen kezdett hasonlítani egy vedlő óriáskígyóra, be kellett vinni a múzeumba, zár mögé. És még hány ilyesmi van!

Szóval, ha turistánk jól besörözött már az Országház pincéjében, feltántoroghat a Szent Korona mellé is; öt euróért körbe bukfencezheti, tíz euróért meztelenül bekapcsolódhat a körtáncba! Ez a jövő?

Olvasom Hamvas Bélánál, hogy az ötszög, eredetileg az ötágú csillag az istenség, egyáltalán az égi hatalmak jegye. (Egy: az igazság, kettő: a kétely, három: a harmónia, négy: a disszonancia, a tagadás, lám, a negyedik égtáj sötét, a negyedik évszak hideg, a negyedik angyal pártütő, nem hiába kezdődik a magyarban és még egynéhány nyelvben a négy a *ne* szótaggal, az öt viszont a végleg feltalált harmónia, a tökéletesség száma.) Csakhogy, írja Hamvas, az ötágú csillag, illetve az ötszögű ábra csakis akkor jótékony hatású, ha az ötödik csücske felfele mutat; különben *balvégzet* és *kárhozat!* Megfigyeltem, az Országház kupolacsarnokában odafönn van néhány ötszögű ablak, melyeknek hegye lefele mutat. És azóta, amióta ezek világítanak (pár éve múlt száz esztendeje), annyi a történelmi balszerencse! Kellene valaki, aki sürgősen átszabja e kis ablakokat! S azzal fejezhetném be, mint A Sarlatán, a Nagy Fekete Gödör előtt:

„Egymást szedtük rá azzal, hogy tudunk,
Most a valónál mind elámulunk!

Angolkeringő 5.

A tudomány mágiája, avagy hogyan szelídítsünk tigrist?

(Yann Martel: Pi élete)

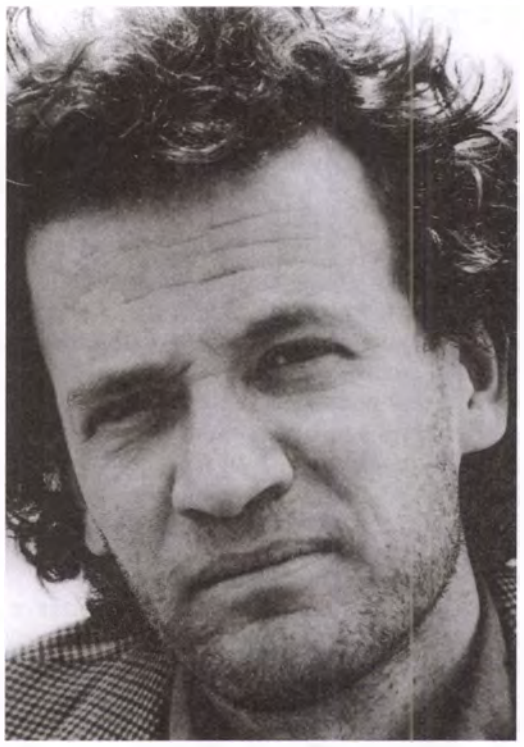

„…az embereknek két visszatérő történetük van időtlen idők óta: a bolyongó gályáról, amely egy áhított szigetet keres a földközi vizeken, és egy istenről, aki keresztre feszítteti magát a Golgotán" – gondolja Borges egyik elbeszélésének szereplője, akiből aztán akarata ellenére a második történetvariáció hőse lesz.

A 2012-es megfilmesítésével ismét a figyelem előterébe került *Pi élete* megerősíti Borges állítását, hiszen nem másról szól, mint a végtelen tengeren való bolyongásról és az Istennel/ transzcendenciával való kapcsolatról.

Yann Martel 2001-ben megjelent regénye 2002-ben kapta meg a Man Booker díjat és tette híressé akkor már kétkötetes kanadai szerzőjét. Ahogy a díjazottként kiemelt regényekkel lenni szokott, rögvest lefordították számos nyelvre, magyarul 2004-ben jelent meg először Szász Imre és Gy. Horváth László fordításában. A szerző más munkáira is felfigyeltek, korábbi, addig figyelemre alig méltatott munkáit újra kiadták, egyes írásait színpadra alkalmazták. Magyarul is megjelent például 1993-ban kiadott, négy elbeszélést magába foglaló kötete *A helsinki Roccamatio család a tények tükrében*. (2007-ben, Pék Zoltán fordításában). Ezek hangsúlyosan önéletrajzi elemekre is épülő elbeszélések, mindegyiknek egy éppen élete válságos korszakába jutott fiatal, fehér egyetemi hallgató a hőse. Harmadik regénye, a 2010-ben kiadott *Beatrice and Virgil*, egy kitömött szamár és egy majom köré felvázolt, irodalmi utalásoktól hemzsegő, allegorikus holokauszt-történet, noha minden idők legjobban fizetett kanadai regényének számít, meglehetősen fanyalgó kritikákkal találkozott.

A *Pi élete* nem többet és nem kevesebbet vár el az olvasótól, mint azt, hogy adja fel a kételkedést és ne csak útitársul szegődjön a könyv hőse mellé, hanem váljon olyanná, mint ő. Hogyan válhat hihetővé az a meglehetősen hihetetlen történet, miszerint egy tizenhatéves fiú egy hajótörés után 227 napon át sodródik egy csónakban egy bengáli tigris társaságában?

Elsősorban a narrátornak köszönhetően, aki ésszerűen, logikusan, valamiféle távolságtartó nyugalommal meséli el a történetét. A keret segít ebben: történet arról, hogyan született meg az elbeszélt történet. Eszerint egy némiképp alkotói válságba került fiatal író Kanadából Indiába utazik, hogy új regényéhez ihletet, megírásához nyugalmat találjon. Itt hall először Pi Patel történetéről, akit aztán Kanadába visszatérve felkeres, és beszélgetéseiket rögzítve megírja a történetét. (A dőlt betűkkel szedett részek a beszélgetések, találkozások felidézései.)

A kerettörténet számos önéletrajzi utalást is tartalmaz, Martel második kötete, a *Self* szintén 1996-ban jelent meg, jómaga valóban járt korábban Indiában. Ugyanakkor tele van, ha nem is valószínűtlen, de a megszokott elől minduntalan kitérő helyzetekkel, megoldásokkal, párbeszédekkel, amelyek épp enyhe iróniájuknak, humoruknak köszönhetően eltávolítják a kézzelfogható adatoknak köszönhetően realista leírásokra számító olvasót. Hiába írja meg regényét, az „harákolt, köhögött és kimúlt". A kéziratot egy képzeletbeli szibériai címre küldi postán, egy ugyancsak képzeletbeli bolíviai címet írva feladóként.

Ezzel szemben maga a narrátor hangja sokkal kimértebbnek, tényszerűbbnek, egyszóval hihetőbbnek tűnik. Holott az elbeszélt történet, akárcsak annak hőse, a legkevésbé sem tűnik könnyen hihetőnek. Pi Patel, vagyis Piscine Molitor Patel, aki nevét egy párizsi uszodáról kapta, mélyen vallásos indiai kamasz fiú, aki a világ három legnépesebb vallási formációjának, a hinduizmusnak, a mohamedán és a keresztény vallásnak egyaránt követője. Szüleivel, bátyjával és állatkertjük jelentős részével a jobb élet reményében elhagyja Indiát, hogy Kanadában kezdjenek új életet. Az őket szállító japán teherhajó hirtelen, minden közelebbről ismert ok nélkül elsüllyed a Csendes-óceán közepén, és Pi ott találja magát egy mentőcsónakban egy Grant zebracsődör, egy hiéna, egy mázsa banánon odaúszó orangután és egy bengáli tigris társaságában. Az állatseregletből rövid idő múltán csak a tigris marad, ők ketten pedig hét hosszú hónapon keresztül sodródnak a nyílt vízen, míg Mexikóban partot nem érnek.

Amikor bejelenti, hogy szeretne megkeresztelkedni, és imaszőnyeget is kér, anyja, hogy elterelje figyelmét, Stevenson *Rejtelmes szigetét*, majd a *Robinson Crusoe*-t ajánlja neki olvasásra. Nos, Pi kétségtelenül tanult a hajótörött Robinson „különös és meglepő kalandjaiból". (A híres Defoe-regény címe eredetileg *The life and strange surprising adventures of Robinson Crusoe.*) Ahogy más hajótörött-történetekből is. Mikor a hajótörést követően áttér a tengeri túlélés hónapjainak leírására, pontosan felsorolja, ki mennyi időt töltött a tengeren. Blight kapitány a Bounty kapitánya, Stephen Callahan, Owen Chase, a Melville-t ihlető bálnavadász, a Bailey család, a Robertson család. Történetük többnyire könyvformában olvasható, dokumentumfilmeken újranézhető. Noha azt nem tudhatjuk, a Robinsonon kívül olvasta-e bármelyiket is Pi, az bizonyos, hogy a műfaj („hajótörött-emlékirat") szabályait híven követi. A hajótörött feladata mindig egy új, átmenetinek remélt világ megteremtése, amelyhez a régi, darabjaira hullott világ megmaradó elemei, és az új, még ismeretlen világ darabjai egyaránt hozzájárulnak. Kivétel nélkül minden hajótörött történetben benne van az a pillanat, amikor a hős/áldozat számba veszi, mi maradt számára a régi világból. Pi sem tesz mást, listáz, beszámol, sokszor szinte nyomasztó pontossággal részletezi, hogyan szerzett ivóvizet, milyen tengeri élőlényeket fogott és hogyan végzett azokkal. „Alapos vizsgálódás után teljes listát készítettem", sorol egy kétoldalas listát, mikor leltárba veszi a mentőcsónakban talált tárgyakat, ahogy részletes listát kapunk a mentőcsónakban kialakult napi programról, a különféle beszerzett ennivalókról, extrém körülmények között történő tigrisszelídítés technikáiról is. A listázás, felsorolás, felcímkézés szándéka mindvégig tetten érhető Pi történetében. Állatkertben született és nőtt fel, ahol a természet e címkéknek köszönhetően átfoghatónak, érthetőnek látszik. A listázott természet az ember által megismert „feliratozott" természet: „Rengeteg fa, bokor és kúszónövény – pipalok, lángfák, dhakfák, szemulfák, jakarandák, mangófák, kenyérfák és még sok más, amit az ember fel sem ismerne, ha nem lennének feliratok a tövüknél." Kapunk egy hosszú listát arról, hogy milyen állatok éltek Pi apjának Pondicherry-beli állatkertjében, ahogyan arról is, hogy gondatlanságból vagy rosszindulatból miket próbálnak egyes látogatók megetetni az állatokkal. A pontosságra törekvés illúzióját keltő felsorolás az abszurd helyzetekben is működni látszik: az őt faggató japán tisztviselőknek Pi arról beszél, hogy ha véletlenül felfordítanák Tokió városát, és jól megráznák, „mennyi állat potyogna ki belőle: borzok, farkasok, boa constrictorok, komodói varánuszok, krokodilok, struccok, páviánok, vízidisznók, vaddisznók, leopárdok, lamantinok, kérődzők minden mennyiségben."

A fejjel lefele megrázott Tokióból potyogó vadállatok szürreális képe egyébként kétszer is visszatér a szövegben, először a 11. fejezetben jelenik meg, amikor a felnőtt Pi a vadállatok rejtőzködő ké-

pességeiről beszél az őt meglátogató írónak, aki erre megjegyzi, hogy beszélgetőtársa „időnként zaklatottá válik". A metropoliszban rejtőzködő vadállatok léte a tökéletes bizonyíték arra, hogy a vele együtt hajózó tigris létezett, története igazolható.

Túltengenek az állatok a *Pi életé*ben. Hosszas zoológiai és etológiai fejtegetések szólnak arról, hogyan lakják be az állatkerti és hogyan a vadon teret, milyen a viszony köztük, és ebbe a viszonyrendszerbe hogyan lép be az ember és az emberi környezet, hogy milyen súlyos hiba antropomorfizálni az állatokat, vagyis emberi tulajdonságokat vetíteni beléjük.

A tengeri túlélést előkészítő, a főhős életét bemutató harminchat fejezetből többet tudunk meg az állatokról, mint az emberekről. Még a családja is valamiképpen távol van tőle, az apa szerepét az határozza meg, hogy ő az állatkert tulajdonosa, aki az állati viselkedés törvényeiről szóló brutális leckével tanítja fiait. Bátyja a szokásos kisebbiket piszkáló, meg nem értő nagytestvér, az anya meglehetősen sablonos, háttérből aggódó, nem beavatkozó figura, akiről egy adott pillanatban megjegyzi: „Fáradt volt, szegény." Ilyen értelemben Pi hamisítatlan kamasz, aki éppen elszakadóban van családjától. Ártatlan, kétségbeesett és menthetetlenül magányos. Mindazt, amit az emberi félelemről, szenvedésről tud, az állatvilág példáiból tanulja. Ezen a ponton például jelentősen eltér a könyv és a film, amely sokkal árnyaltabban ábrázolja a gyermek Pi emberi kapcsolatait.

Az állatfigurák gyakori szereplői az irodalomnak, és nem csak a gyermekeknek szánt olvasmányoknak. A népmesék táltos paripájától Rex felügyelőig és még tovább gyakran szegődnek az ember mellé kalandjai során. A felnőtteknek célzott állattörténetek pedig Ezópusz fabuláitól Gulliver utazásaiig voltaképpen arra használják az állatszereplőket, hogy emberi érzéseket, hajlandóságot, viselkedést mutassanak meg.

A *Pi élete* óva int az állatok antropomorfizálásától. A gyermek Pi apja meg akarja tanítani fiainak, hogy az állatok alapvetően mások, mint az emberek, és megmutatja nekik, mi történik, ha egy három napja éheztetett tigris elé élő kecskét löknek. A jelenet nemcsak a gyereket, az olvasót sem hagyja érzéketlenül. Pi e lecke előtt bevallottan antropomorfizálta ugyan az állatokat (amint egyébként ma is kivétel nélkül minden állatszereplőket is mozgató gyerektörténet, rajzfilm stb. teszi), ugyanakkor mindez megmarad a fantázia szintjén.

„Szeretném elmondani a magam védelmében, hogy habár talán addig antropomorfizáltam az állatokat, míg már folyékonyan beszéltek angolul, a fácánok fennhéjázó brit kiejtéssel panaszkodtak, hogy kihűlt a teájuk, a páviánok az amerikai gengszterek lapos, fenyegető hangján bankrablás utáni menekülést tervezgettek, ez a képzelődés mindig tudatos volt."

Pinek ahhoz, hogy túléljen, értenie kell, mi mozgatja az állatok viselkedését, és ebben éppen a közös, emberi-állati vonások lesznek a segítségére. Amikor a hiénával szembeforduló orangután „ádáz bátorságát" látja, bajtársiassággal vegyes csodálatot érez.

Az, hogy a tigris neve Richard Parker, csupán egy hivatalnoki tévedésből fakadó tréfa. A névhasználat okára csupán a kötet második felében derül fény, addig az olvasó akár embernek is képzelhetné, mint ahogy a kereszt- és vezetéknév összefonódó ismétlése mindvégig erre is csábítja. Az extrém élethelyzet magyarázatként szolgál arra, hogy miért tulajdonít a narrátor különféle „érzelmeket", gondolatokat a tigrisnek, miért beszél hozzá stb. Ugyanakkor a narráció szintjén minduntalan figyelmeztet, hogy itt egy sajátos kommunikációs szituáció tanúi vagyunk, a tigris tigrismódon kommunikál (külön felsorolást kapunk a tigrisek különféle hangjairól és azok jelentéseiről), és ezt a nyelvet az embernek kell megtanulnia. „Rájöttem, hogy fülével, szemével, bajuszával, fogazatával, farkával és torkával egyszerű, erőteljesen központozott nyelvet beszél."

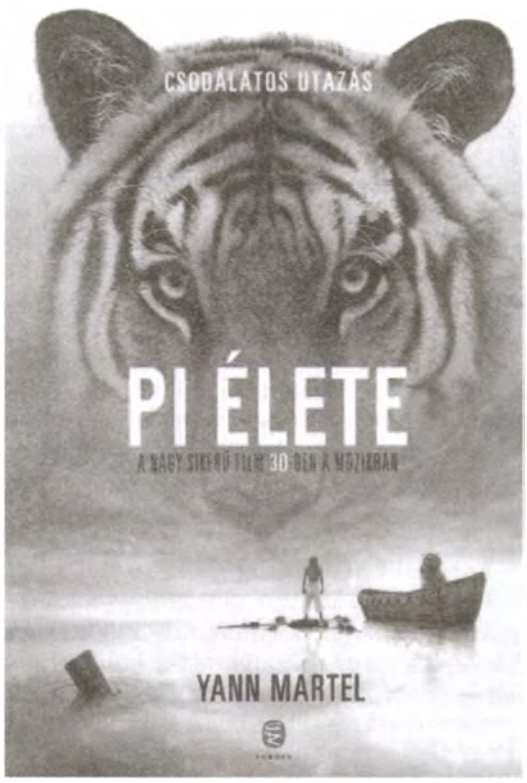

A kritika általában azt tartja, hogy a *Pi élete* mágikus realista regény. Martel azonban sajátosan értelmezi a „mágikus" jelzőt, és minduntalan visszakanyarodik a realizmushoz. A mágikus realizmus felfüggeszti az élet durva, anyagi törvényeit, a dolgokat kicsivel a föld felett lebegteti. A halál nem végleges, bármi, bármikor újrakezdődhet. Yann Martel regényében a durva, anyagi törvényszerűségek uralkodnak. „Ez az egyszerű tapasztalati igazság" – mondja Pi az orangután és a hiéna harcának kapcsán, és a teljes történet során azt az érzést próbálja fenntartani, hogy ennek a szellemében folytatja az elbeszélést. A zoológiai, etológiai szaktudás mindvégig érzékelhető. Szokatlan, de nem feltétlenül mágikus történeteket mond el, minduntalan pontosítva azoknak zoológiai részleteit. Még amikor a véletlen gondviselés formájában jelentkezve egy csapat repülőhalat zúdít a csónakba, akkor is nyomban magyarázatot fűz a jelenséghez, és a csoda erejét egy repülőhal megölésének részletezően alapos leírásával ellenpontozza.

A csoda, a megmagyarázhatatlan minden tudományos precizitásra való törekvés ellenére beszivárog a történetbe, és nem feltétlenül azáltal, hogy Pi vallásos ember, mégpedig egyszerre három világvallás követője. Ő csak „Istent kívánja szeretni", mondja a gyermek Pi abban a meglehetősen komikus jelenetben, amelyben a három egyház képviselője egyszerre megy gratulálni a szülőknek a fiú szokatlan hitbuzgalmáért. A csoda valamiképpen a természet törvényei közé kodolódott. „Minden élőlényben van némi eszelősség, ami furcsa, néha megmagyarázhatatlan viselkedésre ösztönzi. Ez az eszelősség néha a megmentője is lehet, része az alkalmazkodási képességének. Enélkül egyetlen állatfaj sem maradna életben."

Yann Martel regénye finoman egyensúlyozik a realitás és a transzcendentális birodalma között. Aprólékos, realista leírásai az interszubjektíve és empirikusan ellenőrizhető tudományos tények világát érvényesítik, hogy a következő mondatban beszéljen a hitről és annak nehézségeiről.

Az őt faggató japán hivatalnokoknak Pi két történetet mesél el. Az egyikben egy bengáli tigrissel sodródik egy mentőcsónakban, átmenetileg megvakulva becketti beszélgetést folytat egy másik (szintén vak) hajótöröttel, aki Richard Parker karmai közt végzi, és ereje fogytán eljut egy különös úszó szigetre, amely nappal barátságosan tápláló ökoszisztéma, éjjel viszont mindent felemésztő gyilkos csapda. A másik történet hihetőbb ugyan, ámbár nem kevésbé brutális, hiszen csupán annyi történik, hogy itt emberek jelennek meg a korábbi állatszereplők helyén. A biztosítótársaság hivatalnokai azonnal felismerik a két történetben rejlő párhuzamokat: „Tehát a tajvani matróz a zebra, az anyja az orangután, a szakács pedig a... a hiéna – ez pedig azt jelenti, hogy ő a tigris!"

Richard Parker, a tigris, aki a regény során volt félelmetes nyers erő, bajtárs, fajtájának gyenge, ezért jól idomítható példánya és kiismerhetetlen isteni hatalom, itt eggyé válik a narrátorral.

Ha van „mágikus" vonása Martel regényének, úgy az a tudomány nyelvének mágiája, a kimért kifejezések, pontos leírások, jól alkalmazott metodológiák és jellegzetes retorikai fordulatok nyelvi mágiája. A transzcendenssel való kapcsolat ezeken keresztül válik befogadhatóvá. Tudomány és hit, megtapasztalt és átérzett valahogy úgy találkozik a regényben, mint a két Mr. Kumar, az ateista tanár és a hívő mohamedán pék, a gyermek Pi életének fontos szellemi irányítói a zebrák ketrece előtt az állatkertben.

„Mr. Kumar azt mondta: – *Equus burchelli boehmi.*

Mr. Kumar azt mondta: – *Allah akbár.*"

VALLASEK JÚLIA

SZABÓ ANDRÁS PÉTER

Ex occidente lux?

A fiatal irodalomtörténész, Biró Annamária könyve a 18–19. század fordulójára kalauzol bennünket, egy olyan izgalmas időszakba, amelyben megszületett a nemzet mint eszme ma ismert képe. A mű tágabb témáját éppen e harsány virágok, az első modern közösségi ideológiák vetélkedése képezi, szűkebb tárgya pedig egy olyan magyar–szász történészvita, amely valójában nem magyar–szász, és vitának is csak fenntartásokkal nevezhető. Az események és ideológiák láncreakcióját II. József felvilágosult abszolutizmusa indította el, amelynek intézkedései az elterjedt közvélekedéssel ellentétben nem csupán a magyar rendeket, hanem az erdélyi szászokat is sértették. A kalapos király halálát követő néhány év Erdélyben is a nagy nemzeti fellángolás időszaka volt. Az 1790–1791. évi országgyűlés alatt megalakult az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság, a románság a diétára benyújtotta a „Supplex libellus Valachorum"-ot (1791), Martin Hochmeister szebeni nyomdájában pedig sorra jelentek meg a szászok röpiratai, és megindult az első erdélyi tudományos folyóirat, a *Siebenbürgische Quartalschrift* kiadása is. A nemzeti törekvések ekkor már nem csupán a központi hatalommal, hanem egymással szemben is megnyilvánultak, és a történeti érveknek minden oldalon kiemelt szerep jutott. Így vált a literatúrából még nem teljesen kivált történettudomány a vindikáció szolgálóleányává. A korszak történeti munkái tehát nem pusztán tudományos szövegek, hanem egy jogfenntartó és jogkiterjesztő küzdelem fegyverei, méghozzá egészen vállalt módon, ami a jelenség huszadik századi példáival szemben akár még szimpatikus is lehet.

Ahogy azt Biró Annamária könyvében meggyőzően kimutatja, az 1790-es évek első felében a magyar fél még alig vett tudomást az erdélyi szászok markáns nemzeti sztereotípiákat is felvonultató írásairól. Mindez 1797-ben változott meg gyökeresen, amikor megjelent August Ludwig Schlözer (1735–1809) háromkötetes műve az erdélyi szászok történetéről (*Kritische Sammlungen zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*). A korszak egyik sztártörténészét, a göttingeni egyetem híres professzorát Samuel von Bruckenthal kezdeményezése nyomán Johann Filtsch és más erdélyi szász értelmiségiek kérték fel a munka megírására, érzékelve azt a rokonszenvet, amellyel Schlözer ügyük felé fordult. A fő célpont az ő szempontjukból II. Józsefnek az az 1781-ben kiadott, és 1790 után is érvényben maradt rendelete (*Concivilitätsedikt*) lett volna, amely lehetővé tette a többi rendi nemzet tagjai számára a szászföldi ingatlanszerzést. A nem egészen hivatalos felkérés azonban egy provokatív könyv megszületéséhez vezetett. Schlözer műve a teljes magyar szellemi elitben nagy felzúdulást keltett, a megbízók taktikusan meghatározott céljait messze túllépve. A felháborodás nyomtatott lecsapódása azonban meglepően csekély. Ahogy azt Biró Annamária jelzi, erre egyértelműen a hazai nyilvánosság fejletlensége, a közlési lehetőségek korlátozott volta adhat magyarázatot. A kötetről 1798-ban a kor magasan jegyzett szemléző folyóiratának, a jénai *Allgemeine Literatur Zeitung*nak hasábjain névtelen recenzió jelent meg, amelyet nagy valószínűséggel a lőcsei születésű történetíró, Schlözer volt tanítványa, Johann Christian Engel (1770–1814) írt, egyértelműen a magyar álláspontot védelmezve. Az összetett identitású Engel fellépését az teszi igazán érthetővé, hogy ebben az időben az erdélyi udvari kancellária fogalmazójaként működött. Az ismertetésre Schlözer felkérése nyomán a szebeni Karl Joseph Eder válaszolt a *Siebenbürgische Quartalschrift* kritikai rovatában, inkább a szász nemzeti jogokat, mintsem a göttingeni történész személyét védelmezve. Bár a vitatechnikát és a korabeli műfaji elvárásokat illetően a publikus vita is számos komoly tanulságot hordoz, és ezeket a monográfia hasznosítja is, számunkra sokkal érdekesebb a Kritische Sammlungen által keltett hullámverés kevéssé látható része: az irodalmi levelezés, a Nyelvmívelő Társaság gyűlésein felolvasott (és csak elvétve fennmaradt) szövegek, leginkább pedig az a sajátos, befejezetlen Erdély-történet, amelyet Schlözerre válaszként, de korábbi kutatásait is összegezve Aranka György (1737–1817), a társaság titkára és szellemi vezére fogalmazott meg több fázisban, hogy aztán egészen 2010-ig kéziratban maradjon, amikor a jelen monográfia szerzője kiadta.

Schlözer művét és Aranka történeti torzóját történészi szemmel összevetve igen tanulságos kontrasztot nyerünk. A göttingeni történész munkája háromkötetes. Első része egy, az erdélyi szászok teljes történetét megvilágító, szemelvényes szövegeket tartalmazó okmánytár, amelynek anyagát azonban szinte kizárólag az 1790-es évek röpirataiból merítette, a harmadik rész pedig az 1224. évi szász kiváltságlevél (az ún. *Andreanum*) szövegének gazdagon kommentált kiadása. A lényeg, a nagy felháborodást keltő elmélet, a bevezetők mellett a második rész tizenkét értekezéséből bomlik ki. Schlözer Pray György munkásságára is erősen támaszkodó nézetei szerint Erdély egészen a 12. századig a besenyők által uralt terület volt, és a Magyar Királyság csak a német telepesek érkezése révén tudta azt bekebelezni. Egyébként is a németek civilizáló hatására, illetve erős városfalaira vezeti azt is vissza, hogy a magyarság a többi keletről érkező néppel ellentétben államot tudott alapítani, kiemelkedve a Schlözer által „hordá"-nak nevezett primitív társadalomfejlődési fokról. (A göttingeni történész elméletében ez a nem pejoratívnak szánt szó körülbelül a marxizmus „ősközösségi társadalmának" megfelelője.) A székelyek szerinte a kunok leszármazottai, és csak a tatárjárás után érkeztek, így végső soron Erdélyt a szászok (a mű kifejezésével kizárólag: németek) tették azzá, ami. Schlözer lineáris, folyamatos előrehaladást feltételező szemléletében a civilizáció terjedésének legfontosabb módja nem az ismeretek egyszerű diffúziója, hanem a magasabb kultúrfokon álló népcsoportok betelepedése/betelepítése (*Coloniewesen*). Az erdélyi szászok történetét e világtörténeti jelenség, illetve a nyugat-keleti irányú német kolonizáció iskolapéldájának szánja. A nagy keret ad arra is magyarázatot, hogy a tizenkét értekezésből miért foglalkozik négy Erdélyen kívüli témákkal.

Schlözer erényei között említhetjük a korábban elterjedt gót–dák–szász, illetve hun–székely kontinuitáselméletek leépítését, valamint a szerző impozáns nyelvismerete által biztosított tág összehasonlító szemléletet. A hiányosságok azonban legalább ennyit nyomnak a latban. A német történész erősen szelektíven használja a forrásokat, az elméletbe nem illő kútfőket kirostálja, a magyar tradicionális jogot és latin terminológiát nem ismeri. Schlözer tárgyi tévedéseinek jelentős részére már Aranka György is felhívta a figyelmet a maga asztalfiókoknak írt munkájában. A marosvásárhelyi királyi tábla ülnökeként dolgozó, kizárólag hazai iskolákban pallérozódott literátor (még nem igazi szaktörténész) kisebbrendűségi komplexusát rosszul leplezve magyar nyelven mutatja ki nem egészen körülhatárolt közönségének „a szász könyv" bűneit, közben azonban erősen épít Schlözer forráskritikai módszerére, és könyvének szerkezetét is lemásolja. Aranka kritikája talán akkor a legtalálóbb, amikor a középkori erdélyi szászokról ír, mert Schlözer valóban eszményít: a 19. század német várostörténészeihez hasonlóan egy polgári társadalom kezdeményeit véli felfedezni a szász városokban, nem ismeri fel a belső egyenlőtlenségeket, nem tud a középkor végén felszívódott gerébi rétegről, és nem vesz tudomást a szász közösségek jobbágyfalvairól sem. Ha azonban a magyar nemességről vagy a székelyekről van szó, Aranka sem mentes az idealizálástól. Művében kiemelt szerepet szán a székely őstörténetnek, arra a *Csíki Székely Krónikára* alapozva, amelyet más szituációkban maga sem kezel teljesen hiteles forrásként, nem akarja tehát feláldozni a forráskritika oltárán a hun–székely kontinuitás ünnepelt bizonyítékát. Aranka György megkésett munkája ugyanakkor kísérlet arra, hogy helyreállítsa az erdélyi rendi nemzetek közti törékeny, az eredetvita által is veszélyeztetett egyensúlyt, a szándék tehát részben nemes és az erdélyi hagyományokhoz hű.

A könyvben mintaszerűen elemzett vita jelentőségét az adja, hogy nem tekinthető puszta historiográfiai csemegének, hanem számos máig ható vélekedés kiindulópontja vagy legalábbis első modern megfogalmazása. Nem csoda tehát, hogy a féloldalas polémia írásait olvasva lépten-nyomon ismerős érvelési stratégiákba, sztereotípiákba és értékelésekbe ütközünk. Érdemes ezekkel szembesülnünk, mindehhez nagyszerű iránytűt ad a kezünkbe Biró Annamária alapos, irodalomtörténeti szempontokat érvényesítő könyve.

Biró Annamária: *Nemzetek Erdélyben. August Ludwig Schlözer és Aranka György vitája.* Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2011.

KINEMATOGRÁF

KOVÁCS BEA

Ez tényleg szerelem (?)

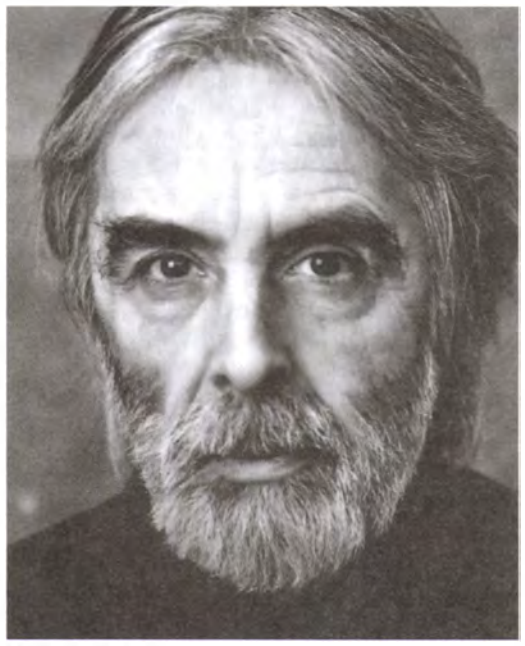

Michael Haneke

Ha egy szóval kellene jellemezni Michael Hanekét, a *kegyetlen* jutna eszembe. Az osztrák rendező és filmjei egyaránt kegyetlenek: kíméletlenül bánnak szereplőikkel, akiket arcizomrezdülés nélkül, távolságtartóan mutatnak meg, és a nézővel is, akit szembesülésre késztetnek. De Haneke szenvtelen marad, mintha azt mondaná, *ez van a világban, én ezt látom és most már ti is – én mosom kezeimet*. Haneke nem úgy kegyetlen, mint például az Artaud-féle (elméleti, majd gyakorlati) színház, amely szakít a reprezentáció és a szövegcentrikusság elvével, ellenben az érzékekre való hatást, új tér- és időértelmezést tűzi ki céljául. Ugyanis Artaud hangsúlyozza, hogy ez a fajta kegyetlenség nem függ össze az erőszakkal, nem kell hozzá vér és fizikai fájdalom, szenvedés: a közös ősi (*avant la lettre*) nyelv megtalálása a cél. Haneke a *Szerelem*ben pedig úgy lesz kegyetlen, hogy a lehető legminimalistább látványvilággal, kísérőzene nélkül dolgozik, valós időben forgat hosszú jeleneteket, csak a legszükségesebb dialógusokat meghagyva. Meglepetésszerűen most nála sincs agresszió, ám a film ennek ellenére annyira felkavaró, hogy olykor szinte nézhetetlenné válik. Már ha hagyjuk.

A Cannes-ban Aranypálmával kitüntetett film a legjobb idegen nyelvű film Oscar-díját is elnyerte nemrég. Mint már említettem, egy igen zaklató, kellemetlen érzéseket kiváltó produkcióról van szó. De számomra ez csak a második megnézéssel vált egyértelművé. Amikor ugyanis először néztem, a *Szerelem* hidegen hagyott. Valamiért nem lépte át az ingerküszöböt, már-már unalmasnak találtam, mert látni véltem, hogy mire megy ki a játék. Egy idős házaspár, Georges (Jean-Louis Trintignant) és Anne napjait, heteit látjuk, amint a feleség agyvérzése és műtéte után boldogulni próbálnak Anne bénulásával és az ezzel járó, mindenféle fizikai és lelki nehézséggel, fájdalommal. Meglehet, hogy azért nem hatott rám a történet, mert mechanikusnak, kiszámíthatónak tűnt, de az is lehet, hogy tudat alatt tartottam el magamtól kettejük küszködését, mert nem akartam érzelmileg összegabalyodni velük, mint annak idején *A fehér szalag*gal vagy *A zongoratanárnő*vel. Ha az időskori megpróbáltatások, az egymás mellett való kitartás, a hűség és a szeretet (szerelem) dokumentarista, de kétségtelenül művészi értékkel bíró példáját keresnénk, Márai Sándor utolsó, 1984 és 1989 között íródott *Napló*ja juthatna eszünkbe. Az Amerikába emigrált, idős író mindennapjairól, felesége betegségéről, ápolásáról, majd haláláról, és az ezáltal keletkezett űrről jegyzetel, elmélkedik. Szívszorító, emberi szöveg. Haneke filmjét, elsőre, nehezen érezni annak.

De ha rábízzunk szívünket a kegyetlen Hanekére, akkor bizony nem fog kesztyűs kézzel bánni azzal. Minden apró részlet roppant mélyre szúr és megsebez: a koros pár végtelennek tűnő hétköznapjai, elidegenedett lányuk (az itt is remekelő Isabelle Huppert) és az ő saját tragédiái, a segítőkész, ám szánakozó szomszédok, Georges és Anne egymással és önmagukkal szembeni őszintesége (vagy általtása). A film elején ez a két ember korát meghazudtolóan aktív: koncertre jár, viccelődik, reflektál a mindenna-pok többé-kevésbé jelentős eseményeire. Egy reggel azonban Anne furán viselkedik: egyszerűen leáll, kikapcsol, mintha nem látna és nem hallana, csak ül és mered a semmibe. Georges, bár felesége ellenkezik, orvoshoz fordul, és nemsokára kiderül: Anne-nak agyvérzése volt, és sikertelen műtéte következtében félig lebénult. Mindez a film első perceiben zajlik, ezután majdnem két órán át a házaspár ódivatú, párizsi lakásába költözünk, láthatatlan lakosként élünk velük egy olyan életet, amit nem akarunk, és látunk olyan dolgokat, amelyeknek létezéséről legszívesebben tudomást sem vennénk. És mindez azért fájdalmas, mert nem tudjuk nem szüleinket, nagyszüleinket (vagy akár önmagunkat) helyükbe képzelni. Akaratlanul is azon kezdünk el gondolkodni, hogy mi lesz majd, ha ők válnak magatehetetlenné, ha egyiknek kell ágytálaznia a másikat – vagy milyen érzés lenne, ha több évtized után vesztenénk el házastársunkat. Ezek a látképek még könyörtelenebbek abban az esetben, amikor emlékké válnak – akinek volt hasonló tapasztalata, annak számára a film, mint már említettem, nézhetetlenné válik. Ha valami hasonló élményen vagyunk túl, biztosan nem akarjuk még egyszer átélni azt – még ha csak egy filmről is van szó.

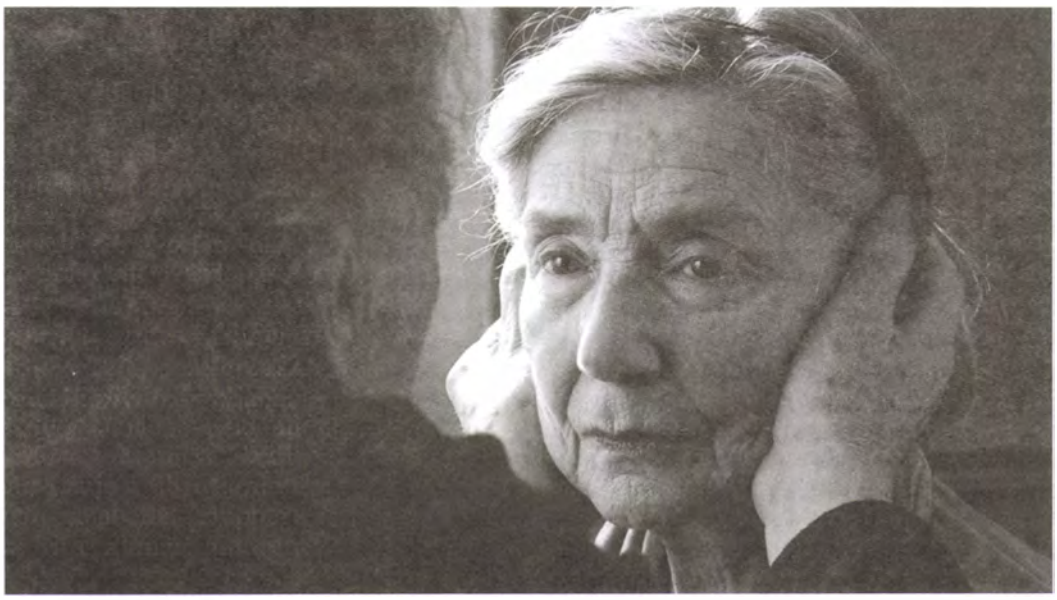

Még betegsége elején jelenti ki Anne, hogy ő így nem fog élni. Egy adott ponton öngyilkos akar lenni, de férje megtalálja, még mielőtt... Majd George lesz az, aki a már csak szótagokat kinyögő, vagy napokat végigalvó-végigszenvedő Anne arcára párnát nyom, és elveszi életét. És lényegében itt, a végén, kezdődik a film, mert itt jön a kérdéslavina, amely eláraszt és nem hagy nyugodni. Milyen joggal öli meg beteg feleségét a férfi – talán fél évszázadnyi házasság felhatalmaz erre? De hisz Anne akarta a halált, és valóban megszabadult – a szenvedéstől. De megváltás-e a halál? Ki veheti el (büntetlenül) az életet – csak az, aki adta? Mi az igazi szerelem bizonyságtétele, egyáltalán, mi a szerelem? Ha megölöm és felszabadítom, vagy ha kínok közt, de életben hagyom hitvesemet? Szerelem, mondja Haneke, erre. De lehet, hogy kérdezi. Nem feltétlenül ironikus, de mindenképp általános cím. Mintha a film definiálni akarná az érzést, az állapotot, amely, mint tudjuk, nehezen, sőt alig írható le. Vagy csak azt mondja Haneke, hogy ez *is* szerelem. *Egyfajta* szerelem. Kegyetlen, nem-akarom-látni szerelem. Pont. Kérdőjel?

Szerelem (Amour), színes, francia-osztrák–német film, 125 perc, 2012. **Rendező *és forgatókönyvíró***: Michael Haneke. **Operatőr**: Darius Khondji. **Vágó**: Nadine Muse, Monika Willi. **Szereplők**: Jean-Louis Trintignant, Emmanuelle Riva, Isabelle Huppert, William Shimell, Rita Blanco, Laurent Capelluto.

THEÁTRUM

LOVASSY CSEH TAMÁS

Milyen nagy A Nagy Romulus?

Talán nincs olyan erdélyi színház, mely az utóbbi időben a Nagyváradi Szigligeti Ede Színházat megközelítő intenzitással vállalna fel egy új, a helybéli közönség számára még viszonylag ismeretlen formanyelvet. S mert az évad egyik felében ott találjuk a kommersz giccset, másik oldalon pedig az elvitathatatlanul komoly szakmai teljesítményt, máris világossá válik, hogy miért volt jelentős pillanat, amikor március elsején, *A Nagy Romulus* bemutatóján, elhangzott a következő mondat: *„Aki az utolsókat rúgja, mint mi itt valamennyien, az már csak a komédiát értheti meg."* De a szemfülesebb néző egyből észreveszi, hogy e kijelentés, már elhangzásának pillanatában önmaga ellen fordul, hiszen ahol a baj felismerése megtörténik, ott az orvosság is készülőben van.

Szabó K. István, aki rendezőként jegyzi ez utóbbi előadást, úgy vonult be a váradi kulturális diskurzusba, mint olyan alkotó, aki nyitott a kísérletezésre, az új utak felkutatására, így már az előadás előtt bíztam benne, hogy nem egy szokványos „jobbról be, balról ki" produkció részese leszek. Reményeim többé-kevésbé meghallgatásra leltek.

„Milyen veszélyes cím!" – mondja egy, a bemutatón mellettem helyet foglaló színházi ember az előadás szórólapját vizsgálva. Valóban elég félelemkeltő ez a veretes történelmi tragédiákat idéző drámacím. Aki azonban tovább halad az olvasással, rögtön láthatja, hogy maga Dürrenmatt is „történelmietlen történelmi komédia"-ként határozza meg. Van egy római császárunk, aki minden jel szerint az utolsó a császárok sorában. Romokban heverő birodalmát a germánok fenyegetik, ő maga azonban semmit sem hajlandó tenni a teljes pusztulás elkerüléséért, csak imádott tyúkjai nevelgetésével törődik. Körülötte pedig, főleg a hivatalnokok és a Haza Anyja (Julia császárné) mindent megtesznek, hogy mentsék a menthetőt: elsősorban saját pozíciójukat, végül pedig Rómát. Romulus végig passzív marad, s csak a germán invázió előestéjén vallja be a még körülötte lévőknek, hogy tétlensége mögött tudatos döntés áll: meggyőződése, hogy Rómának – az évek során felhalmozott vétkeiért – bűnhődnie, pusztulnia kell. Fiktív, ám mégis nagyon valósághű világ elevenedik meg, ahol helye van a világhatalomként funkcionáló multinacionális vállalatoknak (egy nadrággyáros személyében), a halálos veszély (vagyis anyósa) elől menekülő keletrómai császárnak, vagy épp a múltat pénzre váltó műkereskedőnek. Dürrenmatt a dráma megírásakor (1949-ben) a második világháborúnak és előzményeinek befolyása alatt lehetett, hiszen a szöveg számtalan utalást tartalmaz a Harmadik Birodalomra, mint ilyen pedig, *A Nagy Romulus* a történelmi múlttal való szembenézés egyik kiváló eszközévé válhatott.

A felgördülő függöny mögött egy első pillanatra lepusztultnak tűnő belső teret láthatunk, mely az előadás során aligalig változik. Az előtérben egy tyúkketrec falai, melyek a zenekari árokba vezetnek, ahonnan olykor-olykor erőteljes kotkodácsolás hallatszik (a zenét és a különféle hanghatásokat Horváth Károly komponálta), nem messze tőle pedig egy kőből kifaragott fej hever, valószínűleg egy néhai császár szobrának maradványa. Összetört, használhatatlan óra, masszív, kopottan is tekintélyt parancsoló asztal, egy fotel és néhány kitömött csirke: e néhány tárgy uralja a játékteret. Bár egy birodalom utolsó óráinak lehetünk szemtanúi, a díszlet mégsem kelt világvége-érzetet. A falak sárgás-szürkék, mégsem érződik rajtuk az elhasználtság, így teremtődik meg a „vadiúj régiség" paradoxona. (A jelmezek és sminkek már inkább sugallnak valamiféle kaotikusságot, leginkább sokféleségükből adódóan, s ezek – a díszlettel együtt – Florina Bellinda Vasilatos tervező munkájára hívják fel a figyelmet.)

A címszerepet meghívott művészként Szélyes Ferenc alakítja. Szabó K. István döntése jó választásnak bizonyult, hiszen Romulus alakja így egy kiegyensúlyozott, a vélt (vagy valós) őrültségtől távol álló, megfontolt – és pont higgadtsága miatt zseniális – figuraként jelent meg a színpadon. A zárójelenetben, mikor Romulus és Odoaker (a germánok vezére, Kardos. M. Róbert alakításában) egymásra talál és meglepő fordulat után egyezségre jut, a vendégművész komédiákhoz illő, patikamérlegen kimért humorral vezeti le az előadás feszültségét, melyhez megfelelő társa Kardos. M. Róbert. A szövegben rejlő fanyar humort is sikerült nagyrészt kiaknázni, így Isauriai Zénó keletrómai császár siratóversei komikusan hatnak, bár az uralkodót alakító Dimény Levente az elmúlt időszakban rendszerint visszatér azokhoz a klisékhez (gesztusokhoz és játékmódhoz), melyeket a korábbi előadásokban is láthattunk tőle. (A második felvonás utolsó jeleneteinek egyikében, mikor a még Romulus környezetében maradt emberek egyszerre, ám egymástól függetlenül akarják megölni a császárt, a helyzetkomikumot szinte teljesen elfojtották az alkotók, helyette Romulus értetlenséggel vegyes, keserédes vívódását láthatjuk.) Minden bizonnyal az sem véletlen, hogy két jelentős férfiszerepet színésznők alakítanak, így Tullius Rotunda belügyminisztert Tóth Tünde, míg Mares hadügyminiszert Firtos Edit játssza. A két alakítás leginkább két sablon viszonylag pontos reprodukciójának tűnt, vagyis nem a jellemek mélységét láthattuk, hanem a gesztusokban és mozgásokban megnyilvánuló figurákat. (Odoaker unokaöccséből, Theoderichből is unokahúgot, vagyis Theodorát varázsolt a rendező, aki a német árja faj női megtestesítője, élesre vasalt fekete katonaruhájában.) A nők és a hatalom viszonya azonban nem e két szereplő esetében volt a leginkább szembetűnő. Fodor Réka Juliaként szemmel láthatóan hatalmat gyakorol Szélyes Ferenc játékának szabad kibontakozása fölött: a kettejük közti konfliktusok erőtlenné válnak, a császárné alakja pedig inkább hasonlít egy, az operettek világából betévedt úri hölgyhöz, mint a Róma megmentéséért mindenre képes császárnéhoz. Ugyanez a helyzet Aemilianus (Pál Hunor) és szerelme, Rea (Gajai Ágnes), esetében is. A germán rabságból hazatérő férfi, dramaturgiai értelemben, ellenpontozza az addig csak saját, önös érdekükkel foglalkozó udvarbélieket, ám hazaszeretetének elvakult tragédiája nem tud kibontakozni, meglévő indulata és őrülete nem tud hatni, megfelelő partner hiányában pedig szerelmének eltaszítása is csak egy képileg jól megoldott jelenet marad.

Szélyes Ferenc, Pál Hunor és Gajai Ágnes

A Nagy Romulus váradi változata valahol félúton helyezkedik el komédia és tragédia között, s nem is kell célunk legyen egyik vagy másik mellett letenni voksunkat. Kétségtelen, hogy komédiának nem túl harsány, tragédiának nem túl megrendítő, a tragikomédiához pedig kellene az előbbi kettő kiegyensúlyozott vegyítése. S bár Szabó K. István mintha nem mindig mert volna határozott döntéseket hozni (mondjuk az egységes olvasat kialakításában), az előadás egy adott pontján mégis működni, ha úgy tetszik, hatni kezd a színpadon látható eseménysor. Nem az elsöprő katarzis, sokkal inkább az elmélyülés, az értelem előadása ez, mely így, a hatalomról, államról, bűnről és múltról való gondolkodásában szervesen illeszkedik a korábbi, *Jelenetek egy kivégzésből* című előadáshoz és mindahhoz a színházi törekvéshez, melyet felvállalt a váradi Szigligeti Színház.

Nagyváradi Szigligeti Ede Színház. Friedrich Dürrenmatt: *A Nagy Romulus.* **Szereplők**: Szélyes Ferenc, Fodor Réka, Gajai Ágnes, Dimény Levente, Pál Hunor, Firtos Edit, Tóth Tünde, Szotyori József, Hajdu Géza, Dobos Imre, Csatlós Lóránt, ifj. Kovács Levente, Hunyadi István, Kardos M. Róbert, Pitz Melinda, Varga Balázs, Csepei Róbert, Csíky Ibolya, Ababi Csilla. **Rendező**: Szabó K. István; **zene**: Horváth Károly; **díszlet, jelmez**: Florinda Bellinda Vasilatos; **ügyelő**: Vajda Zoltán; **súgó**: Körner Anna.

Üdvlap

Olvasom a *Helikont*, csokirágás közben, és „megesik" a szemem egy ún. haikun, ami tképpen „bökvers", mert haiku magyarul nincs is – csak japánul (képvers).

Azt írja ott egy Markó Béla nevű *egyéniség, Valóság* cím („örve") alatt: „Őszi kikerics / tele a mező apró / hazugságokkal".

Nos, én ezt elhiszem, mert hazugság. És az is elég, ha elhiszi a mező, Apollinaire-től napjainkig.

Béla, ha ez nem elég elismerés, akkor küldd vissza a Neked ajánlott köteteimet, miként én is visszaküldöm a tieidet.

Ős(z)i, de meg nem kopott barátsággal,

MÓZES ATTILA

KÓDEX –

[...] Szobrászt, építészt könnyebb jellegzetes vizuális környezetbe illeszteni: műveik három dimenziósak, körbejárhatóak. Az irodalmárok közül szerencsésebb a helyzet a prózaírókkal és a drámaírókkal, hiszen műveik adaptálhatók, az archív betétek oldhatják a puszta vallomásjelleget. [...]

[...] Kiss Benedek hetvenéves korára a magyar költészet élő klasszikusává nőtte ki magát. Összegyűjtött verseinek az *Utak keresztje* címet adta; ehhez stilárisan remekül illik az *Isten csavargója* filmcím. A forgatósták többek között a szülőhelyre, Akasztóra is ellátogatott. Kiss Benedek már majd' egy évtizede díszpolgára a Bács-Kiskun megyei településnek. A portréból kiderül, hogy poétánk hat ujjal született, mint a táltosok, vagy mint Ady Endre; a korabeli babonás közeg ezt a Sátán művének tartotta, és a csecsemőkori ujjamputáció mellett döntött. Az újszülöttet ráadásul háromszor keresztelték meg (egyszer tévedésből ecettel). – Jánosi Antal ezeknek az ajándékba kapott népmesei motívumoknak a révén már a portréfilm elején képes egymásba csúsztatni a valóságos világot és a kulisszái mögött lappangó mítoszt. [...]

[...] Kiss Benedek úgy véli: a költőnek „egyedüli számadása magával az Istennel van". Ehhez az ars poeticához pedig megtalálta a paradicsomi helyszínt is, a Balaton-felvidéket. [...]

[...] A film abban a pillanatban született, amikor a költő – egészségügyi okokból – már kényszerűen búcsúzkodni kezdett ettől a kiküzdött idillikumtól. (Azóta annyival jobbra fordult az egészségügyi helyzet, hogy lehetővé vált a nyári viszontlátás.) Számadásversei egyben halálversek is, amelyeknek visszatérő motívuma: „Mért nem élhetek, Uram, tovább?" A portrékészítők itt könnyen ontológiai giccsbe csusszanhattak volna, de szerencsére megvetették a lábukat az agyagos lejtőn. Segítette őket a „boromat kitöltöm – koromat betöltöm" anakreoni hangja; no meg az evilági kiszólások is óhatatlanul visszazökkentik a nézőt a realitásba: hiába van a szerzőnek több mint húsz felnőtt- és gyerekkönyve, manapság ez már csak eladósodáshoz vezet, hiszen „egy könyvért ma már jó, ha nem a szerző fizet". Jánosi Antal szerencsére nem ragadt bele korunk kicsinyes viszonyaiba; inkább – igen helyesen – az örökkévalóságra sandított. Akárcsak maga Kiss Benedek, aki „Isten csavargójaként" immár átlépte az idők és terek korlátait.

CSONTOS JÁNOS: *Isten csavargója.* Gondolatok Jánosi Antal Kiss Benedek-portréfilmje kapcsán. MAGYAR NAPLÓ: XXV. évfolyam, 2013. március

– INDEX

A parasztzene határmezsgyéjén

Adorno 1930 körül keletkezett írásában, amelyben Bartók Béla művészetének *individuális* és *kollektív* aspektusait méltatja, a következőket olvashatjuk: „Bartók nem kevesebbet tett, mint hogy minden folklorisztikus elképzelésről letépte a romantikus látszatot, és a legősibb és a komponista által megtermékenyített legújabb közötti viszonyt átvilágította; hiteles módon láthatóvá tette mint történeti-tárgyi adottságot; mint zeneszerző időről időre az eredet segítő hatalmaihoz folyamodott, de anélkül, hogy ideológiailag deklarálta volna létüket, anélkül, hogy valamiféle rossz értelemben vett visszanyúlás ürügyévé tette volna őket."[1]

Fenntartásai a folklórhoz kapcsolódó alkotói magatartással szemben arra késztetik Adornót, hogy – rögeszméit követve – éles határvonalat szabjon a népdalfeldolgozások és a népdalidézetet nem tartalmazó kompozíciók között, bizonyos fokig *tudatosan félreértve* a bartóki zene jelentőségét, amely a *parasztdallam* lehetséges feldolgozásának megannyi változatát villantja fel. Eszerint *A mai magyar műzene és a népzene viszonya* című angolul fogalmazott és a Columbia Egyetemen 1941-ben felolvasott előadásában Bartók a népdalfeldolgozásokat három csoportba sorolja: „Az első kategóriát azok a feldolgozások képviselik, amelyekben a felhasznált népi dallam a mű fontosabbik része. A hozzáadott kíséret, az esetleges elő- és utójáték csupán a drágakő foglalatának tekinthető. A második kategória olyan feldolgozásokat képvisel, ahol a felhasznált dallamok és a járulékos részek fontossága majdnem egyenlő. A harmadik kategóriában a hozzáadott feldolgozás az eredeti mű fontosságával bír, és a felhasznált parasztdallam csupán mottónak tekinthető."[2]

Összevetve az előbbi osztályozást *A népi zene hatása a mai műzenére* című, nagyjából egy évtizeddel korábban, magyarul fogalmazott előadás szövegével, megfigyelhető, hogy Bartók ekkor még csupán a népdalfeldolgozások kétféle, egymásba határvonal nélkül átmenő típusát különbözteti meg, de megállapítja, hogy „a kétféle típust számtalan átmeneti fok köti össze; néha nem is lehet eldönteni, melyik elem uralkodó a feldolgozásban." Mindazonáltal, a mottószerepet játszó parasztdallam e korábbi írásban is feltűnik, azzal a kiegészítéssel, hogy „fődolog az, ami köréje és alája helyeződik."[3] A leghitelesebb példa ennek bemutatására az *Improvizációk magyar parasztdalokra* című ciklus, amelyre Bartók a *Harvard-előadások* főszövegében is utal: Zongorára írt Improvizációimban, azt hiszem, elértem a végső határt egyszerű népdalok és igen merész kíséret összekapcsolásában."[4]

Az 1920-ban komponált *Improvizációk* nyolc tételében a legkülönfélébb formai megoldásokkal találkozhatunk: a végletekig kiaknázott variációs elv révén olyan önálló, *öntörvényű* darabok születnek, amelyek jócskán túlnőnek a szigorúan értelmezett népdal-harmonizáció határain. A mű egyik méltatója, Paul Griffiths elképzelhetőnek tartja, hogy az *Improvizációk* keletkezése a Bartókot nyomasztó szakmai kételyekre adott népdal-kvízszerű válaszban keresendő.[5] Ez idő tájt – állapítja meg Paul Wilson – Bartók számára a legfőbb feladat, amely ilyen nagyfokú merészséggel tölti el, a régi forrásanyag és saját megújuló stílusának ötvözése.[6] A ciklus zeneszerzés-technikai bravúrja a Debussy emlékének ajánlott hetedik darab, amely a *Claude Debussy sírja* című kiadványban is megjelent Párizsban, 1920-ban (más zeneszerzők darabjaival együtt), és amely a siratóra emlékeztető, *Beli fiam, beli* kezdetű, fríg hangsorú, *parlando* parasztdallam hangközállományát – imitációk, mixtúrák és szimmetriák révén – a *tizenkétfokúság* határáig bővíti, feszíti. Jóllehet mindvégig érezni, hogy az expresszív eszközökkel elérhető népdalfeldolgozás peremvidékén járunk, a feltáruló látomásos képsor kollektív néplélekből fakadó rituális szubsztrátuma jelentheti a legfőbb gátat annak elkerülésére, hogy a deklaráltan atonális igényű kompozíció netán a Schönberg-iskola *oldalhajtásává* váljék.

„A folklorista külön méltatást érdemel. A zeneszerző Európához tartozik..."[7]

LÁSZLÓFFY ZSOLT

[1]Adorno, T. W.: Bartók (ford.: Zoltai Dénes). In uő: *A művészet és a művészetek.* Helikon, Budapest, 1998, 347.

[2]Bartók B.: *A mai magyar műzene és a népzene viszonya.* In Tallián T. (szerk.): *Bartók Béla írásai, 1.* Zeneműkiadó, Budapest, 1989, 159.

[3]Bartók B.: *A népi zene hatása a mai műzenére.* In Tallián T. (szerk.): *Bartók Béla írásai, 1.* Zeneműkiadó, Budapest, 1989, 142.

[4]Bartók B.: Harvard-előadások. In Tallián T. (szerk.): *Bartók Béla írásai, 1.* Zeneműkiadó, Budapest, 1989, 175.

[5]Vö.: Wilson, P.: Approaching Atonality: Studies and Improvisations. In Gillies, M. (szerk.): *The Bartók Companion.* Faber and Faber Ltd., London, 1992, 172.

[6]*I. m.*, 167.

[7]Adorno, T. W.: *I. m.*, 347.

Áprilisi évfordulók

1 – 135 éve született Movszesz Arazi örmény író
130 éve született Valentiny Antal bibliográfus
2 – 90 éve született Lucian Dumitrescu román költő
130 éve halt meg Grigol Orbeliani grúz költő
3 – 420 éve született George Herbert angol költő
120 éve született Damian Stănoiu román író
4 – 85 éve született Balázs Sándor erdélyi filozófus
220 éve született Casimir Delavigne francia költő
590 éve halt meg Hugo von Montfort német költő
130 éve született Juhász Gyula költő
5 – 120 éve született Szabó Pál író
70 éve született Romulus Vulpescu román költő
6 – 80 éve született Tóth Mária erdélyi írónő
7 – 130 éve halt meg Louis Veuillot francia író
8 – 35 éve halt meg Rónay György költő
130 éve született Supka Géza író
9 – 220 éve született Szontagh Gusztáv kritikus
10 – 235 éve született William Hazlitt angol író
11 – 20 éve halt meg Horváth Imre erdélyi költő
12 – 250 éve halt meg Hermányi Dienes József író
20 éve halt meg Francisc Munteanu román író
190 éve született Alekszandr Nyikolajevics Osztrovszkij orosz író
13 – 130 éve született Gyemjan Bednij orosz költő
200 éve született Costache Caragiale román író
14 – 100 éve született Matej Bor szlovén költő
40 éve halt meg Kerényi Károly filológus
15 – 30 éve halt meg Illyés Gyula költő
170 éve született Henry James angol író
16 – 80 éve halt meg Kozma Andor költő
17 – 150 éve született Konsztantinosz Kavafisz görög költő
18 – 200 éve született Szalay László történész
19 – 530 éve született Paolo Giovio olasz történész
20 – 120 éve halt meg George Barițiu román író
35 éve halt meg Botond István ausztráliai költő
21 – 120 éve született Alexandru Negura román író
185 éve született Hippolyte Taine francia kritikus
22 – 170 éve halt meg Vittorio Barzoni olasz író
60 éve halt meg Top Naeff holland írónő
23 – 140 éve halt meg Wolfgang Menzel német író
24 – 100 éve született Jékely Zoltán költő
150 éve halt meg Mieczyslav Romanovski lengyel író
130 éve született Jules Sandeau francia író
25 – 385 éve született William Temple angol író
26 – 35 éve halt meg Debreczeni József délvidéki költő
150 éve született Arno Holz német költő
50 éve halt meg Vasile Voiculescu román író
27 – 120 éve született Endre Károly erdélyi költő
160 éve született Jules Lemaitre francia író
28 – 210 éve született Auguste Barbier francia költő
160 éve halt meg Ludwig Tieck német író
29 – 80 éve halt meg Konsztantinosz Kavafisz görög költő
30 – 130 éve született Jaroslav Hašek cseh író
1040 éve halt meg Ibn Hini al-Andalúszi arab költő
585 éve halt meg Dirc van der Loo Potter holland költő
? – 460 éve halt meg François Rabelais francia író

Sue

VÍZSZINTES

1. *Marie-Joseph Eugéne Sue (1804-1857), francia író regénye.* 14. Szárazelem márkája. 15. Tüzet megfékező. 16. Becézett Károly. 17. Rangjelző előtag. 18. Szándékozó. 20. Sír, népies szóval. 22. Így is becézik Editet. 23. Újság, folyóirat. 25. Attól kezdve. 26. Reggel; hatkor. 28. Izomkötő szalag. 29. Az őz nősténye. 31. Lottózó öröme. 33. Személyéről. 34. Fél tucat. 35. Halkan mond. 37. Becézett Katalin. 38. Árut zacskókba csomagol. 40. Te és te. 41. Eme párja. 42. Tyúkhang. 43. ... Angeles; USA-beli város. 44. Terület, röviden. 45. Riga fele! 46. Magaslatról tárul elénk. 48. Házbérlő. 49. Zúz, aprít. 50. ... Remo; olasz „fesztiválváros". 51. Társaságában. 52. Húst felvagdal. 54. Bolgár pénznem. 56. Azonosak! 57. Díszes. 58. Vízvédelmi építmény. 59. Perui és máltai autójelzés. 61. Könnyűzenei stílus. 63. Bodri lakja. 64. Kevély, dölyfös. 66. A rádium vegyjele. 67. Öltöny felső része. 69. Jókai Mór ... és kora (Mikszáth). 71. Minden oldalról behatárolt.

FÜGGŐLEGES

1. Belgrád hegye. 2. Magyar megye és folyó. 3. Silbak. 4. Párosán íratlan! 5. Indián nép. 6. Ibsen hősnője. 7. Becézett Glória. 8. Fél tíz! 9. Listát olvas. 10. Néma Réka! 11.... victis!; Jaj a legyőzötteknek! 12. Hangosan beszél. 13. Svájci város. 19. Albán hírügynökség. 21. Dokumentum jelzője lehet. 24. ... Irén; magyar színésznő. 26. Újlatin nyelvű nép. 27. Lenti helyen. 30. Becézett Ulrik. 31. A hét vezér egyike. 32. Az ezüst vegyjele. 33. Hócsalán. 34. Effektív. 36. ítélkező személy. 37. ... -Bogaz; a Kaszpi-tenger öble. 38. Taszít, csúsztat. 39. Állatövi jegy. 40. Gurítós sportág. 42. Az utcára tevő. 44. Szobor áll rajta. 46. Azt övezve. 47. Lett sakkozó (Mihail). 48. ... Tolsztoj; orosz író. 49. A tantál vegyjele. 51. Magot földbe szóró. 52. Szenegál fővárosa. 53. Brazil város. 54. Gyűjtőtábor. 55. Márkás hegedű. 56. *Sue regénye.* 58. Farkos kétéltű gyíkszerű állat. 60. Felénk. 62. Skandináv férfinév. 64. A germánium és az ittrium vegyjele. 65. Szerda, röviden. 68. Pajta, istálló. 70. Tévémárka. 72. Mákszemek!

R. T.

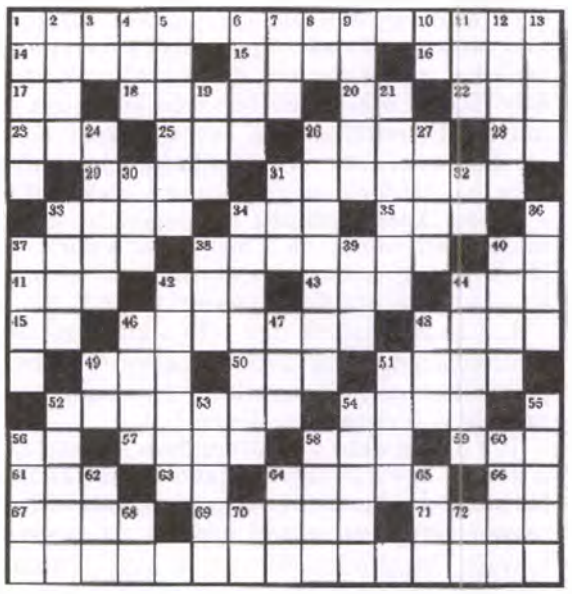

A **Helikon 5**. számában közölt *Öveges* című rejtvény megfejtése: *Kis fizika, Színes atomfizika.*

Az oldalt gondozta **NAGY MÁRIA**

TÁMOGATÓINK:
Romániai Írók Szövetsége
Nemzeti Kulturális Alap
Bethlen Gábor Alap
RMDSZ Communitas Alapítvány
TÁMOGATÓ AZ RMDSZ ÉS A COMMUNITAS ALAPÍTVÁNY
Primăria și Consiliul Local Cluj-Napoca
Proiect realizat cu sprijinul Primăriei și Consiliului local Cluj-Napoca.
Kiadványunkat Kolozsvár Polgármesteri Hivatala és Városi Tanácsa is támogatja.
Redacția Helikon susține și promovează municipiul la titlul de Capitală culturală europeană
Szerkesztőségünk támogatja a Városi Tanácsot az Európai Kulturális Főváros cím elnyerésében.
VISIT CLUJ The Heart of Transylvania

Alapító főszerkesztő: **SZILÁGYI ISTVÁN**
Főszerkesztő: **KARÁCSONYI ZSOLT**
Főmunkatárs: **KIRÁLY LÁSZLÓ**, **SIGMOND ISTVÁN**, **SZŐCS ISTVÁN**
Szerkesztőség: **DEMETER ZSUZSA**: kritika, **LÁSZLÓ NOÉMI**: vers, műfordítás, **MÓZES ATTILA**: próza, **PAPP ATTILA ZSOLT**: társművészetek, **RÁKOSSY TIBOR**: műszaki szerkesztő
Számítógépes tördelés: NAGY MÁRIA, nyomtatja a Misztótfalusi Kis Miklós református sajtóközpont
A szerkesztőség címe: 400024 Cluj-Napoca, str. Drăgălina 73-75. Postafiók 245, telefon: (004) 0264 431690, telefax/fax: (004) 0264 431 577, villámposta: **kvari.helikon@gmail.com**
A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg — kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220—6288 Honlap: **www.helikon.ro**